
Açık ekonomi: İthalat ve ihracat üzerinde herhangi bir sınırlamanın bulunmadığı veya faktör hareketlerinin karşılıklı olarak serbest olduğu ekonomidir. Açık ekonomide, diğer ülke ekonomileriyle mal-hizmet ticareti, sermaye emek hareketleri serbesttir.

Açık pazar: Tekelleşmenin, korumacılığın ve alım satım işlemlerinde piyasa dışı müdahalelerin olmadığı piyasalardır.

Ahbab-çavuş kapitalizmi: İşadamlarının işlerini, siyasal iktidar ve bürokratlarla olan yakın ilişkilerine dayanarak yürüttüğü sistemdir. Siyasal iktidarın ve onun talimatı altında bürokrasinin verdiği izinler, ihaleler, teşvikler ve destekler, ahabab çavuş kapitalizminin başlıca alanını oluşturmaktadır.

Altın piyasası: Tedavül hacmi, ÷lkedeki altın stoklarına baēlı olarak y÷kselip d÷şmektedir. ÷lkedeki altın stokları ise ödemeler bilançosu belirlenmektedir. Ödemeler bilançosu fazla verdiğinde ÷lkeye altın girişı hızlanmakta, ödemeler bilançosu açık verdiğinde ise ÷lkeden altın çıkışı yaşanmaktadır.

Ambargo: Genel olarak dış ticarete yer alan her türlü kısıtlamaya, pratikte başka bir ÷lke ile ihracat veya ithalatı kısıtlamaya yönelik ekonomik yaptırımlardır.

Amortisman: Yatırım mallarının kullanıldıkça eskimesi ve deēerinin düşmesi nedeniyle kullanım süresi sonunda yenisinin alınması için ayrılması gereken miktardır.

Amortisman türleri şu şekilde ifade edilebilir;

- **Sabit oranlı amortisman:** Bu yöntemde amortisman olarak ayrılacak tutar eşit parçalara bölünerek sabit deēerin ömrüne göre yıllara yayılır.
- **Azalan bakiyeler yöntemiyle amortisman:** Bu yöntemde en başta büyük bir kısım ilk yıla ayrılır. Daha sonra ise bu miktar giderek azalır.

Anonim ortaklık: Sermayesi belirlenmiş ve paylara bölünmüş olan, borçlarıyla yükümleri yalnız ortaklığın mal varlığı ile karşılanan ve her ortaēın ortaklığa karşı sorumluluēu, yalnız kendi sermayesi ile sınırlı bulunan ticaret ortaklığıdır.

Arbitraj: Herhangi bir menkul kıymetin, dövizin veya malın eş anlı olarak bir piyasadan alınıp diğer bir piyasada satılarak (kıymetler birbiri ile değıştirilerek) kâr edilmesi işlemidir. Arbitraj işlemleri piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarının azalmasına yol açar.

Aristokrasi: Ortaçağ Avrupa toplumunda, zenginliği ve toprak mülkiyetini elinde bulunduran, kan bağıyla belirlenen bir soylular sınıfına ve bu toprakları işleyen serften alınan vergilere dayanan yönetim biçimidir.

Artan oranlılık: Vergi matrahı arttıkça, uygulanan oranların da artması işlemidir.¹

Artı değer: İşçinin ürettiği değer ile kendisine ödenen değer arasındaki farka Marx'ın verdiği isimdir kâr, faiz ve rantın toplamına eşittir.

Arz: Herhangi bir piyasada, bir zaman diliminde, belirli fiyatlar karşısında satıcının satmak istediği mal miktarıdır.

Arz esnekliği: Belirli bir malın fiyatındaki yüzde 1'lik değişme karşısında söz konusu malın arz edilen miktarında meydana gelen yüzde değişimdir.

Arz talep kanunu: Diğer faktörler aynı kalmak koşuluyla, fiyatı yükselen malın arzının artıp, talebinin azalması; fiyatı düşen malın arzının azalıp, talebinin artması; ya da tersinden, arz yükselirken fiyatın düşmesi, talep yükselirken fiyatın yükselmesi kuralıdır.

Arz yönlü ekonomi: Ekonominin gelişimini üretim tarafında görerek üretimin artırılması için vergi indirimlerini, piyasaların deregülasyonunu ve libere edilmesini savunan ekonomi yaklaşımıdır.

Asgari geçim harcaması: Yaşamı sürdürmek için gerekli harcama düzeyi, geçimlik harcaması veya en düşük geçim harcamasıdır.

Atıl kapasite: Belli koşullar altında var olan üretim gücünün kullanılmayan kısmıdır. İktisadi birimler, öngörülmüş bir kapasite ile kurulurlar ancak bu kapasiteler üretim faaliyetleri sırasında kullanılamayabilir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, talebin yetersiz olması ya da arzı kısıtlayan çeşitli nedenlerin bulunması, iktisadi birimlerin tam kapasite ile çalışmasını engellemektedir.

Avrupa Birliği: Avrupa Birliği ya da kısaca AB, yirmi sekiz üye ülkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. 1992 yılında, Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. 500 milyondan fazla nüfusuyla Avrupa Birliği, dünya ülkelerinin GSYİH'ye (nominal) göre sıralanışında nominal gayrisafi yurtiçi hasılasının %30'luk bölümünü oluşturur.

ABD Merkez Bankası (European Central

Bank): Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği'nin ortak para politikalarını uygulamakla görevli organdır.

Maastricht Anlaşması ile oluşturulmuştur. Avrupa Merkez Bankası'nın birincil amacı, fiyat istikrarını sağlamak ve Birlik içinde fiyat istikrarı amacına zarar vermeyen genel ekonomik politikaları desteklemektir. Avrupa Merkez Bankası, herhangi bir süre sonunda belli bir enflasyon rakamı tutturmakla yükümlü değildir. ²

Avrupa Merkez Bankası (FED): ABD Merkez

Bankası sistemi, 1913 tarihli Federal Reserve Yasası gereğince, tüm ülke 12 Federal Reserve bölgesine ayrılmış ve her bölgede bir Federal Reserve Bankası kurulmuştur. Bu bankalar normal ticari bankaların yaptıkları işleri yapmakla birlikte, asıl görevleri Merkez Bankası faaliyetlerini yürütmektir. Bunlar üye bankaların mevduat munzam karşılıklarını tutar, onların iskonto ettikleri senetleri reeskonta tabi tutarak piyasaya para çıkarırlar ve bankalararası takas işleri yaparlar.

Aynı yardım: Para dışında, yiyecek, giyecek gibi maddesel şeyler verilerek yapılan yardımdır.²⁰**Ayrıştırma:** Endüstride daha fazla rekabeti sağlayabilmek için üretim, dağıtım ve hizmetin çeşitli bileşenlerinin birbirinden ayrılmasıdır.²¹

Azalan verimler kanunu: Bir üretim faktörü sabit kabul edilip, değişken üretim faktörünün sürekli artırılması halinde; her ilave değişken üretim faktörünün toplam üretime katkısı, bir önceki üretim faktörünün toplam üretime katkısından küçük olursa, buna azalan verimler kanunu denir.²²

Azgelişmişlik: Sanayileşmemiş, tarımda makineleşmeye geçememiş, şehirleşme ve genel nüfus içinde okuma yazma oranının düşük olduğu, bilimsel ve sanatsal etkinliklere fazla kaynak ayırmayan ülke ya da bölgeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerden ayıran özelliktir.

Bağımlılık kuramı:

Azgelişmiş ülkelerin Batı'yı yakalayabileceğini düşünen çağdaşlaşma kuramının iyimser görüşüne karşılık, bir küresel düzen oluşturan dünya ekonomisinde az gelişmiş ülkelerin yeterli ve sürdürülebilir kalkınma düzeyine

ulaşamamalarını, kapitalist ÷lkelerin egemenliğine bağlayan kuramdır.

Banka: Bankalar, tasarruf toplayan ve bunları kredi olarak pazarlayan kurumlar olmakla birlikte, kaydi para yaratmakta, dış ticarete kefil olmakta, devleti finanse etmekte, portföy yönetmekte ve danışmanlık hizmeti sunana kuruluşlardır.

Banka türleri şu şekilde ifade edilebilir;

- ***Kalkınma bankası:*** Sermaye piyasasının gelişmediği ÷lkelerde ekonomik kalkınma için gerekli olan sanayi ve ticari yatırımların gerçekleştirilmesi için fon sağlayan bankalardır. Kalkınma bankalarının mevduat toplama yetkileri bulunmamaktadır. Bu bankalar

ahvil çıkararak veya uluslar arası piyasalardan sağladıkları kredilerle fon toplama yoluna gitmektedirler.²⁶

- **Katılım bankası:** Katılım bankaları mali piyasada bir yenilik olarak, faiz endişesi nedeniyle bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve sermaye sahiplerinin birikimlerini güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak amacıyla kurulmuş bankaları içermektedir. Katılım bankaları, toplanan fonları değerlendirmek için çeşitli finansal yöntemler tespit etmekte, fon sahiplerine faiz vermek yerine kar ve zarara ortak etmektedir. Bu bağlamda katılım bankalarında faiz değil, kardan ve zarardan pay alınması esas geçerlidir.²⁷

- **Kıyı bankacılığı:** Serbest bankacılık alanları, olarak da adlandırılan kıyı bankacılığı (offshore banking) uluslar arası piyasalarda dolaşan yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için oluşturulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde faaliyette bulunan bankalar, kendi ülkelerindeki bankacılık sektörü üzerinde devletin koyduğu mevduat karşılık oranı, faiz sınırlandırması, kredi tavanı, bankacılık gelirlerinin vergilendirilmesi ve yabancı uyruklulara kredi açılmasının engellenmesi gibi kısıtlamalardan kurtulmak amacıyla, serbest bankacılık alanlarına yönelmektedirler.²⁸

- **Ticari banka:** Günümüzde ticari bankalar modern toplumların en önemli parasal kurumlarını oluşturmaktadır. Ticari bankalar, mevduat bankaları olarak bilinmekte olup, topladığı mevduatları kredi vererek paradan para kazanan kurumlardır. Ticari

bankalar bireylerden vadeli veya vadesiz mevduat toplamakta, kendi pasiflerini ihraç ederek ödünç almakta ve fonlarını başkalarına ait pasiflere yatırarak kazanç elde etmektedir. Günümüzde para arzının önemli bir kısmı ticari bankalar tarafından üretilmektedir.³

• **Yatırım bankası:** İşletmelerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanması ile sermaye birikimi sorununun çözülebilmesi için kurulmaktadır. Yatırım bankaları, ticari bankaların dışında farklı statüye sahip bankalar şeklinde kurulup örgütlenmektedir. Yatırım bankaları piyasada fon fazlasına sahip kişi ile kuruluşlardan fon açığı olan kişi ya da kuruluşlara doğru yapılacak transferlerde aracılık yapan, işletmelerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olan mali kurumlar olarak tanımlanmaktadır.⁴

Bavul ticareti: Turistlerin kendi ülkelerinde satmak amacıyla, tekstil ürünleri başta olmak üzere çeşitli tüketim mallarını satın alarak, gümrük sınırlamasına tabi olmadan yurtdışına çıkarmalarıdır.³¹

Beş yıllık kalkınma planı: Özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğal, beşeri ve ekonomik her türlü imkan tespit edilmekte, buna göre gelişme hedefleri saptanarak hedeflere varabilmek için planlar hazırlanmaktadır. Bu tür programlar genellikle 5 yıllık periyotlar için hazırlanmaktadır.⁵

Bilanço: Bir kuruluşun belli bir tarihte alacaklı ve borçlu bulunduğunu gösteren muhasebe çizelgesidir.

ayrılmıştır. Bunlar; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı'dır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma ağı oluşturmak için kurduğu bir programdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelere odaklanarak, insanların daha iyi yaşam standartlarına sahip olmaları için gerekli olan bilgi, deneyim ve kaynakları sağlar. UNDP, bu amaç doğrultusunda hükümetler, sivil toplum kuruluşları, akademi ve iş çevreleri ile işbirliği yaparak kalkınma çalışmaları yürütür.

Bono: Belirli bir meblağın ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız taahhüdü içeren kıymetli bir evraktır. Bononun borçlusu, alacaklıya belirli bir miktar parayı belli bir vadede ödemeyi vaat eder. Bononun diğer bir adı ise, emre muharrer senettir.

Borç stoku: Bir devletin, şirketin ya da kişinin belirli bir tarih itibarıyla birikmiş borç miktarıdır. Kamu borç stoku ise, kamu kesiminin belirli bir tarih itibarıyla birikmiş iç ve dış borçlarının toplam miktarıdır.

Borç yükü: Bir devletin, şirketin ya da kişinin belirli bir tarih itibariyle birikmiş borç miktarının toplam gelirine oranıdır. Kamu borç yükü ise, kamu kesiminin belirli bir tarih itibariyle birikmiş iç ve dış borçlarının toplam miktarının GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla)’ya oranıdır.

Borçlanma gücü: Yabancı kaynaklardan sağlanan paraların kirasını ödeme gücü.

Borsa: Borsada işlem görmesi kabul edilen menkul kıymetlerin alım satımının kanuni esaslar dahilinde, belli kurallara göre düzen içerisinde yapılmasını sağlayan, oluşan fiyatların ilanına yetkili tüzel kişiliğe haiz kamu kurumu. Borsa teriminin kökü, Fransızca’daki bourse sözcüğüdür. Bourse, kese demektir.

Borsa İstanbul (BİST): 26 Aralık 1985’de İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kurulmuş olup, Menkul Kıymetler Borsaları, 6 Aralık 2012 tarihinde 6362 sayılı Sermaye Piyasası Yasası ile Borsa İstanbul Anonim Şirketi adı altında yeniden yapılandırılmaktadır. Tüm borsacılık faaliyetleri (menkul kıymetler, altın borsası, vadeli işlem ve opsiyon piyasası gibi) Borsa İstanbul Anonim Şirketi tarafından yürütülmektedir. Borsa İstanbul, para, döviz, kıymetli maden ve taşlar ile vadeli işlemlerle ilgili piyasalar açmaktadır. Borsada pazarların çalışma gün ve saatleri belirlenmektedir.⁶

Boykot: Bir ekonomik ve siyasal mücadele yöntemi-

mi olarak herhangi bir haktan yararlanmayı, birisinin hizmetinde çalışmayı, bir kuruluşa katılmayı protesto amacıyla kişi, kurum ya da devletle olan ilişkinin kısmen veya tamamen kesilmesidir.

Bretton Woods Sistemi: Bretton Woods Konfe-

ransı'na 44 ülke katılmaktadır. II. Dünya Savaşı'nda zarar gören ülkelerin yeniden imarı, tek taraflı ithalat sınırlamalarına ve devalüasyonlara mani olunması, çok taraflı serbest ticaret imkanlarının geliştirilmesi, ekonomik işbirliğinin sağlanması prensipleri üzerinde anlaşarak uluslar arası para sisteminin temelleri atılmaktadır. Bretton Woods sisteminin temel amacı kısa dönemli dalgalanmalar karşısında sabit kurların korunabilmesini sağlayacak bir kurallar dizisinin yaratılmasıdır.

Bütçe: Belirli bir dönem için elde edilecek gelirlerle, yapılması planlanan giderleri gösteren bir tahmin cetvelidir. Kamu bütçesinin ötekilerden farkı vergidir. Karşılıksız bir gelir olan vergiyi yalnızca kamu kesimi tahsil edebilir. Kamu kesimi bütçesinin özel bütçelerden bir başka farkı, yasa olmasıdır. Bütçe yasası, bir yıllık yetki veren bir yasadır.

Bütçe açığı: Hükümet harcamalarının vergi gelirlerinden fazla olduğu durumdur.

Bütçe dengesi: Bütçe Dengesi = Bütçe Gelirleri (vergi gelirleri + diğer gelirler) – Bütçe giderleri (faiz dışı giderler + faiz giderleri) şeklinde formüle edilebilir. Faiz dışı giderler ise, personel giderleri, yatırım giderleri ve diğer cari giderlerden meydana gelmektedir.

Bütçe fazlası: Vergi gelirlerinin hükümet harcamalarından fazla olduğu durumdur.

Büyük buhran: 1929 yılında 29 Ekim Salı günü başlayan ve etkileri İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren büyük ekonomik bozguna verilen addır. Büyük buhranda ABD'de yüzlerce banka iflas etti, fabrikaların çoğu kapandı, fiyatlar düştü, işsizlik arttı.

Büyüme: Ekonomik büyüme, bir ülkede ya da bölgede insan ihtiyaçlarını karşılayacak olan araçlarda ve ürünlerdeki artıştır. Bunu ölçmenin en kestirme yolu bir ekonominin ürettiği ölçülebilir bütün değerlerin piyasa fiyatından karşılığını ifade eden GSYH'da bir dönemden diğerine reel (fiyat artışlarından arındırılmış) bir artış olup olmadığını bakmaktır.

Büyüme hızı: Bir ülkenin toplam reel gelirinde oluşan yıllık yükselme oranıdır.⁷

Cari denge: Cari denge = (Mal ihracatı gelirleri + satılan hizmetlerden sağlanan gelirler + diğer gelirler) – (mal ithalatı

giderleri + satın alınan hizmetlere ödenen giderleri + diğer giderler) +/- cari transferler şeklinde formüle edilebilir. Bu denklemde ortaya konan denge açık veriyorsa yani eksi işaret taşıyorsa cari açık, bu denge fazla veriyor yani artı işaret taşıyorsa cari fazla söz konusudur.

Cari fiyat: Belirli bir anda piyasada geçerli olan, enflasyonun etkisine göre belirlenen fiyattır.

Cari kur: Döviz piyasalarında günlük döviz alım-satımıyla oluşan kurdur.

Centilmenlik anlaşması: Az sayıda firma tarafından paylaşılan piyasalarda, firmalar arasında, piyasaları bölüşmek, fiyatları belirlemek ya da üretimi kısmak gibi rekabeti önleyici uygulamalara girişmek için yapılan resmi olmayan, sözlü anlaşmalardır.

Ciro: Adına yazılı senet veya çeki bir başkasına devretmek isteyen kişinin; bu belgenin arkasını imzalayarak adını yazdığı kişiye ödenme yetkisi verme işlemidir.⁵⁸

Çalışma ekonomisi: İnsanın iktisadi hayattaki fonksiyonlarından emek arzı faktörü ve bununla ilgili olarak emek piyasası, emek hareketi, mesleki eğitim, işsizlik, toplu sözleşme sistemleri, ücret, ücret sistemleri, verimlilik, çalışma ve istihdam şartları ile ilgilenen bilim dalıdır.⁵⁹

Çapraz kur: İki yabancı para biriminin bir başka ülkedeki değerini göstermek için kullanılan terimdir.⁶⁰

Çek: Bir kimsenin bankadaki parasının dilediği kimseye ödenmesi için bankaya gönderdiği, biçim ve koşulları yasada belirtilmiş yazılı belgedir.⁶¹

Dalgalı kur sistemi: Bir ülke parasının diğer ülke paraları karşısındaki fiyatının piyasada döviz arz ve talebi tarafından serbestçe belirlendiği, döviz arz ya da talebinde meydana gelebilecek değişmelere göre düşüp yükselebileceği sistemdir.⁸

Damga pulu: Evrak, sözleşme, senet ve benzerlerine yapıştırılması devletçe zorunlu kılınan puldur. Bir çeşit vergidir. Matrahı, o işlemle ilgili yasalarca saptanır.⁹

Damga vergisi: Her türlü sözleşmeden doğan ve devlet tarafından alınan bir vergi çeşididir.¹⁰

Damping: Damping: Olağan rekabet koşullarına aldırmayarak, aşırı mal birikimini önlemek ve rakipleri zorlamak amacıyla malların dış pazarlarda maliyetin altında ve iç piyasadaki fiyatından ucuza satılmasıdır.¹¹

Daraltıcı para politikası: Enflasyonu düşürmek amacıyla piyasaya doğrudan tahvil satılması biçiminde açık piyasa işlemleri, reeskont ve faiz oranlarının yükseltilmesi gibi araçlarla para sunumunu azaltmaya yönelik politikalarlardır.

Dardanizm: Bozulmuş veya ihraca fazla gelen stokların tahrip edilmesidir.⁶⁶

Dayanıklı mallar: Buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, otomobil gibi uzun zaman dilimlerinde satın alınan, servis güvence ve yedek parça gibi hizmetlerle kullanımı desteklenen mallardır.⁶⁷

Dayanıksız mallar: Yiyecek, içecek, giyecek gibi alındığından kısa süre sonra tüketilmesi gereken mallardır.⁶⁸

Deflasyon: Bir ekonomide mal ve hizmet arzının talebi aşması üzerine fiyatların genel düzeyinin düşmesidir.⁶⁹

Deflatör: Parasal değerleri, enflasyon etkisini gidererek gerçek değerlere dönüştüren bir endekstir. Deflatör kullanılarak enflasyondan etkilenen parasal değerler deflate edilir.⁷⁰

Defteri kebir: Yevmiye defterine geçirilmiş bu lunan kayıtları buradan alarak, yönetimine göre hesaplara dağıtan, tasnifi olarak bu hesaplarda toplayan defterdir.¹²

Demografi: İnsan topluluklarının ve onların çoğalmalarıyla azalmalarının, göç, doğurganlık ve ölüm oranlarındaki değişen kalıplara ve cinsiyet oranı, bağımlılık oranı ve yaş yapısı türünden özelliklerine göre incelenmesini anlatan terimdir.¹³

Denk bütçe: Bütçe dönemi içerisinde devlet gelirleri ile devlet giderlerinin eşitlenmesidir.¹⁴

Depresyon: Piyasa faaliyetlerinin uzun süre durgun gittiği, işsizliğin arttığı, fiyatların düşme eğilimi gösterdiği ve toplam satın alma gücünün daraldığı bir konjonktür safhasını ifade etmektedir.¹⁵

Derecelendirme kuruluşu: Ülkelere ya da ortaklara mali güvenilirlik konusunda derecelendirme notu veren uluslararası gözetim kuruluşlarıdır.¹⁶

Deregülasyon: Teşebbüsler üzerindeki düzenleyici işlemlerin azaltılması ya da tamamen kaldırılmasıdır.

¹⁷ **Devalüasyon:** Milli paranın dış değerinin ani ve

iradi olarak hükümet veya merkez bankası kararı ile düşürülmesidir.¹⁸

Devlet borcu: Belirli yasa ve kurallara göre yapılan işlemler yoluyla devletin iç ve dış kaynaklardan aldığı borçların toplamıdır.

Devlet iç borçlanma senetleri: Devlet iç borçlanma senedi: Devlet iç borçlanma senetleri (DİBS), Hazine Müsteşarlığı tarafından yurt içi piyasada ihraç edilen borçlanma senetlerini ifade etmektedir. Borçlu olan devlet, iç borçlanma senetleri sahiplerine kupon ödeme tarihlerinde ve vade sonunda borçlu olduğu tutarı öder. İç borçlanma senetleri, vadeleri boyunca ikincil piyasalarda kişi ve kurumlar tarafından alınıp satılabilmektedir. Devlet iç borçlanma senetleri vadelerine, ihraç yöntemlerine, ihraç edildikleri para birimi cinsine, faiz ödeme türlerine, üzerlerinde kupon taşıyıp taşıyamalarına göre farklı açılardan sınıflandırılabilir.⁷⁸

Devlet kapitalizmi: Devletin yahut kamu kesiminin özel kesim üzerinde ekonomik ve siyasal denetim uyguladığı kapitalist sistemdir.¹⁹

Dezenflasyon: Enflasyon belirtilerini önleyerek dengenin korunmasını sağlamaya yararlı gelişmelere ve tedbirlere verilen addır. Enflasyon şişkinliğinden normale dönüş sürecini ifade eder.²⁰

Dışsallık: Dışsallık, mal ve hizmetlerin üretim veya tüketiminin, diğer kişilere maliyet (negatif dışsallık) veya yarar (pozitif dışsallık) getirdiği durumları ifade eder.

Dış borç: Bir ülkenin kaynaklarına ek bir kaynak sağlamak, döviz olarak yeni ödeme gücü elde etmek gibi amaçlarla ülke dışındaki yabancı devlet ya da finans kuruluşlarından karşılıklı ya da karşılıksız geri ödemeli kaynak bulunmasıdır.⁸²

Devlet tahvili: İhraç edildikleri tarih itibarıyla bir yıl (364 gün) ve daha uzun vadeli devlet iç borçlanma senetlerini ifade eder.⁸³

Dış ticaret dengesi: Bir ülkenin yurtdışından döviz ödeyerek ithal ettiği mallar için yaptığı döviz ödemeleriyle yurtdışına döviz karşılığı sattığı mallardan elde ettiği döviz gelirleri arasındaki farktır. Dış ticaret dengesi = Mal ihracatı gelirleri – mal ithalatı giderleri şeklinde formüle edilebilir.²¹

Dış ticaret hadleri: İhracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilen orandır.²²

Disponibilite: Dar anlamda bankaların kasalarında tutmak zorunda bulundukları karşılıkların ifadesidir.

Bankalar, kendilerine verilen paraları istediğinde ya da vadeleri dolduğunda anında geri iade edebilecek

durumda olabilmek, ödeme zorluklarıyla karşılaşmamak için, başta Merkez Bankası'ndaki serbest hesaplarında iç ve dış muhabirleri nezdinde ödeme olanağına ve portföylerinde hazır durumda paraya çevrilebilir finansal varlıklar bulundurmak mecburiyetindedirler. Anında kullanıma hazır olan ve hızla paraya çevrilebilen bu varlıklar, bankaların disponibiletisini oluşturur.⁸⁶

Doğal büyüme hızı: Harrod modeline göre bir ekonomi de bütün imkan ve kaynakların kullanılmasıyla gerçekleştirilebilecek büyüme hızıdır. Tabii büyüme hızı, girişimcilerin ülkenin imkanlarından fiilen istifade etmeleri suretiyle gerçekleşen fiili büyüme hızına bir azami sınır çizmektedir.⁸⁷

Doğrudan vergi: Gelir ve servet üzerinden alınan vergilerdir.⁸⁸

Doğrudan yabancı yatırımı: Yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide bir işletmenin yönetimini kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Doğrudan yabancı yatırımda, yatırımcının işletmenin sermayesinde %10 veya daha fazla paya sahip olması veya yönetimde söz sahibi olması esastır.⁸⁹

Dolarizasyon: Bir ÷lkedeki yerleşiklerin değışim aracı, hesap birimi ve değır biriktirme aracı olarak kendi ulusal paraları yerine yabancı para kullanmaları

dır. Tam dolarizasyon, bir ÷lkenin ulusal parasını tama men terk edip, yabancı para birimini resmi para

birimi olarak kabul etmesidir. Kısmi dolarizasyon; bir ülkede ekonomik birimlerin, yüksek enflasyon ve belirsizlik ortamında ulusal paranın olası değer kaybından korunmak amacıyla, ulusal para cinsinden finansal varlıklar yerine yabancı para cinsinden finansal varlıkları seçmeye başlamasıyla ortaya çıkmaktadır.²³

Dolaylı işçilik maliyeti: Dolaylı işçilik maliyetleri; tamir-bakım, nakliye, temizlik, kalite kontrol işçilikleri, usta ve posta başlarının maaşları, yasal ve sözleşme gereği ücret ekleri, nitelik ve türü bakımından imalatla doğrudan ilgili olmayan tamir-bakım, nakliye, temizlik, kalite kontrol işçilikleri gibi boş zamanda geçen işçiliklerdir.²⁴

Dolaylı vergiler: Tüketim malları aracılığıyla alınan vergilerdir.⁹²

Dolaylı yabancı sermaye yatırımı: Yabancı gerçek ve tüzel kişilerin mal ve hizmet üretimi yapabilmeleri için ülke içerisine fabrika, bina, arazi gibi fiziki değerleri kiralama, satın alma, şube açma, iştirak ve kredi verme şeklinde elde edilmesiyle birlikte, mamulün veya hizmetin tanıtım işareti, üretim, kullanım ve imtiyaz hakkı gibi gayri maddi hakları ile birlikte üretim ve hizmetler sağlamak üzere yatırım yapmaya yönelmesini ifade eder.²⁵

Dolaysız vergiler: Doğrudan doğruya vergi yükümlüsünden alınan vergilerdir.⁹⁴

Dolaysız yabancı sermaye yatırımları: Bir ekonomide yerleşik bir birim tarafından, kendi ülkesi dışındaki bir ekonomideki yerleşik bir teşebbüste sürekli bir hisse elde etme amacına dönük bir faaliyettir.⁹⁵

Döner sermaye: Üretken sermayenin bir üretim dönemi içinde tamamen sarf edilen ve üretilen mallar satıldığı zaman para olarak geriye dönen kısmı.⁹⁶

Döviz: Yabancı ülke parasına verilen addır.⁹⁷

Döviz kuru: Bir birim yabancı paranın satın alabileceği ulusal para tutarıdır.⁹⁸

Duopol: Bir malın yalnızca iki satıcısının bulunduğu piyasa yapısıdır. Her üretici, fiyatta ya da üretim miktarında yapacağı bir değişiklik konusunda diğerinin tepkisini genellikle dikkate almak zorundadır. Rekabet, sadece iki firma arasında olduğu için, bunların birbirine bağımlılık dereceleri oldukça yüksektir.⁹⁹

Dünya Bankası: 1944 yılında kurulan, kalkınmakta olan ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerini sağlayabilmeleri için faaliyet gösteren çok uluslu bir örgüttür.²⁶

Dünya sistemleri kuramı: Immanuel Wallerstein'ın önemli katkıda bulunduğu kapitalist ekonomik düzenin küresel örgütlenişini, az gelişmiş çevrenin hammaddelerini sömürerek gelişmiş merkezin büyüdüğünü ve bu büyümenin askeri, siyasal, ekonomik etkilerinin olduğunu, piyasanın ise merkezin çevreyi sömürmesinin bir aracı olduğunu ileri süren bir tarih kuramı ve toplumsal-siyasal çözümlemesidir.²⁷

Dünya Ticaret Örgütü: Çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organı olan Dünya Ticaret Örgütü, hükümetlerin iç ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacakları hususunda yasal bir çerçeve ortaya koymakta ve toplu görüşmeler ve müzakereler yoluyla ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.¹⁰²

Düşük mallar: Tüketicinin gelir düzeyi yükselirken, tüketimi azalan mallardır.²⁸

Efektif: Paranın gerçek değeri, itibari değer.

Efektif talep: Bir ekonomide çeşitli mal ve hizmetleri satın almak için fiilen harcanmış tutar. İktisatta talep denildiğinde genellikle efektif talep anlaşılır.²⁹

Eğitim ekonomisi: İnsanların çeşitli tipteki eğitim hizmetlerini üretmek, bilgi, beceri, zeka ve güzel ahlakı geliştirmek ve bunları toplumdaki farklı gruplar arasında dağıtmak üzere kıt kaynakların kullanılmasıyla ilgili tercihlerini, eğitim hizmetlerinin planlanmasını, finansmanını, gelir dağılımı ve refah artışı vb. perspektiflerinden eğitimin iktisadi değerini inceleyen bir iktisat disiplini dir.³⁰

Eğitimde fırsat eşitliği: Bireyin cinsiyeti, anne babasının ekonomik ve toplumsal durumu, yaşadığı çevre, dini, mezhebi, ırkı gibi özellikleri göz önüne

alınmadan, tüm çocukların, yetenekleri ve ilgileri oranında eğitim ve öğretim olanaklarından eşit yararlanma hakkıdır.

Ekonomi: Yunanca "oikia" (ev) "nomos" (kaide) kelimelerinden meydana gelmiş bu terim, ev idaresi (tedbir-i menzil) anlamına gelmektedir. Arapçadan ekonomi yerine dilimize geçen iktisat kelimesi ise, hayatta orta yolu tutmak, itidal ile hareket etmek, tutumlu olmak, hem cimrilikten hem de israftan uzaklaşmak ve gereğinden az veya çok harcamaktan kaçınmak anlamına gelmektedir.³¹

Ekonomi hukuku: Hukukun geleneksel bölüm ve dalları, sosyo ekonomik gelişmelerin ortaya çıkardığı değişik sorunlara çözüm bulamaz hale gelince, bu sorunları karşılayabilmek için yeni hukuk disiplinlerine gereksinim duyulmuştur. Böylelikle ekonomik yaşamı tümü ile kapsayamayan ticaret hukuku, borçlar hukuku gibi hukuk dallarının dışında işletme hukuku, ekonomi hukuku gibi yeni disiplinler oluşmuştur.³²

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak, 1961'de kurulmuştur ve savaş yıkıntıları içindeki Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) doğrudan mirasçısıdır. Üyelerinin büyük bir bölümü AB ve İUT üyeleridir, çoğunluğu da

gözlemci üyelerdir. OECD ülkeleri sanayileşip zengin olmuş ülkelerdir.¹⁰⁹

Ekonomik kalkınma: Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına gelir düzeyini yükselterek nüfusun yaşam standardının ve refahının iyileştirilmesi sürecidir.¹¹⁰

Ekonomik mallar: Kullanımı veya tüketimi karşılığında bedel ödenen mallardır.¹¹¹

Ekonomik ve Sosyal Konsey: Toplumun belli başlı ekonomik ve sosyal kuruluşlarının temsilcilerinin yanında hükümet üyelerinin de bulunduğu merkezi bir kuruldur. Türkiye’de Ekonomik ve Sosyal Konsey; 17.03.1995 tarihinde hükümet genelgesi ile kurulmuştur. Konsey Başbakan ve Başbakan Yardımcılarının dışında 9 Bakan, 3 Bürokrat ile 7 sivil toplum örgütü temsilcilerinden meydana gelmektedir.¹¹²

Ekonomizm: Her şeyin ekonomik nedenlerle belirlendiği ve işçi sınıfı mücadelesinin sadece ekonomik bir mücadele olduğu görüşüdür.¹¹³

Elektronik devlet: Vatandaşların kamu, özel ve tüzel kişilerin bilgi teknolojilerini kullanarak, kamu hizmetlerine kesintisiz ve güvenli olarak ulaşmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlayan modern devlettir. Devletin bürokrasiyi azaltmak, zaman ve maliyet

tasarrufuna gitmek ve hızlı bilgi akışını sağlamak maksadıyla kamu hizmetlerini, elektronik erişim ve internet üzerinden yapmasıdır.³³

Elektronik ticaret: Mal ve hizmetlerin, üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılması işlemidir.³⁴

Emisyon: Merkez Bankasının piyasaya para çıkartmasıdır.³⁵

Emsal bedeli: Gerçek bedeli belli olmayan veya bilinmeyen bir malın satılması durumunda benzerlerine göre sahip olacağı değerdir.¹¹⁷

Emtia: Ticaretin konusunu oluşturan, alınıp satılabilen her çeşit taşınır maldır. Diğer bir anlatımla; tüketim amacıyla elde edilmeyip de satış amacıyla üretilen veya kazanılan malları ifade eder.³⁶

En az geçim indirimi: Vergi yükümlüsünün, kendisinin ve ailesinin yaşaması için zorunlu görülen belirli bir miktarının vergi matrahına alınmamasıdır.³⁷

Endeks: Belirli bir istatistik olaya ait değerlerin zaman ya da mekan itibariyle gösterdiği görelî değişmelerin ölçülmesidir.¹²⁰

Enflasyon: Fiyatlar genel düzeyinde hissedilir ölçüde ve süreklilik taşıyan yükseliş demektir.¹²¹

Enflasyon türleri şu şekilde ifade edilebilir;

- ***Maliyet enflasyonu:*** Maliyetlerde meydana gelen artışlardan kaynaklanan enflasyondur.¹²²
 - ***Fiyat enflasyonu:*** Tekellerin fiyatları yükseltmesi karşısında, alıcıların bu fiyatlara asıl güçlerinin yetişmemesidir.¹²³
 - ***Hiper enflasyon:*** Fiyatlar genel düzeyinin paradan kaçışa yol açacak kadar hızlı yükselmesi ve sürekli olması durumuna denir. Yıllık enflasyon oranının yüzde yüzleri hatta yüzde binleri bulduğu enflasyon düzeyidir.¹²⁴
 - ***Talep enflasyonu:*** Harcamalar ve ihracat toplamının, üretim ve ithalat toplamını aşması halinde meydana gelen, talep fazlasından kaynaklanan enflasyondur.¹²⁵
 - ***Bastırılmış enflasyon:*** Ekonominin enflasyon içinde bulunmasına karşın hükümetin fiyatları idari kararlarla belirlemesi ve sıkı para, daraltıcı maliye, gelirler politikası ve tayınlama ile serbest fiyat artışlarına izin vermemesi durumudur.¹²⁶
-

• **Çekirdek enflasyon:** Tüketici ve toptan eşya fiyat endeksleri gibi genel kullanıma açık mal ve hizmet sepetlerinden oluşan enflasyon endekslerinin temel enflasyonist eğilimleri tam olarak yansıtmadığı düşünülerek geliştirilen, farklı bir enflasyon tanımıdır. Bu bakımdan dışsal etkilere açık ve geçici nitelik taşıyabilen değişkenler hesaplamalara dahil edilmemektedir.³⁸

Enflasyon endeksi: Bir ekonomide belli bir dönemde fiyatlar genel düzeyindeki artışı gösteren endekstir. Dünyada genel olarak tüketici fiyat endeksi kullanılır.³⁹

Enflasyon telafisi: Yatırımcıların reel kayıplara maruz kalmamak için talep ettikleri, enflasyon beklentisi ve enflasyon risk primi toplamına eşit büyüklüktür.¹²⁹

Entelektüel sermaye: İşletmeye pazarda rekabet avantajı sağlayan, çalışanların bildiği her şeydir. “refah/zenginlik yaratmak üzere kullanıma sokulabilen entelektüel malzemedir, yani bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyimin bileşimidir.”⁴⁰

Envanter: Saymak, ölçmek, tartmak ve değerlendirmek yoluyla bilanço günündeki var

olanları, alacakları ve borçları kesin ve ayrıntılı olarak belirlemeye yarayan çizelgedir.⁴¹

Ergonomi: İnsanın kas gücünün üretimde verimli olarak kullanılmasını sağlamanın şartlarını inceleyen bilim dalıdır.¹³²

Esnek üretim: Kitlesele seri üretime dayalı Fordist üretim yöntemlerini uygulayan büyük işletmelerin teknolojik gelişmelere ve talepteki çeşitlenmelere uyum zorlukları çekmesine karşı, küçük firmaların birbirleriyle yoğun ilişki kurarak, üretimin ve iş organizasyonunun farklı parçalarını üstlenmesine dayalı bir üretim yöntemidir.¹³³

Ev ekonomisi: Besin, giyim, barınma ve insan ilişkileri ile ilgili sorunlarını çözmede gençlere ve yetişkinlere yardım etmeyi ön planda tutan ve öğretim konularının düzenlenmesinde biyoloji, fizik ve toplumsal bilimlerden yararlanan bilgi dalıdır.¹³⁴

Evalüasyon: Bankaların kayıtlarında sabit kur üzerinden geçirilen dövizlerin her ay sonunda geçerli cari kura göre düzenlenmesi işlemidir.¹³⁵

Faiz: Kapitalist öğretiyeye göre, üretim faktörlerinin den biri olan sermayeyi belirli bir dönemde

kullanmanın fiyatıdır. Hiçbir şey karşılığında alınıp verilen bir şeydir (riba). Alın teri harcamadan elde edilen fazlalıktır.⁴²

Faiz türleri şu şekilde ifade edilebilir;

- ***Basit faiz:*** Belirli bir sermaye üzerinden belirli bir süre için hesaplanan faize denir.⁴³
- ***Bileşik faiz:*** Faize yatırılan sermayeden dönem sonunda elde olunan faiz tutarının yeniden sermayenin üstüne eklenip bir sonraki dönemdeki faiz hesabının bu yeni tutar üzerinden hesaplanarak bulunan faizdir.¹³⁸

Faiz dışı bütçe dengesi: Bütçeden gerçekleştirilen faiz ödemeleri hariç tutularak ulaşılan bütçe dengesidir.⁴⁴

Faiz dışı fazla: Faiz ödemeleri dışarıda tutulduğunda bütçenin fazla vermesi durumudur.¹⁴⁰

Faktöring: Her türlü mal ve hizmet satışlarından kaynaklanan vadeli ticari alacakların FACTOR adı verilen finans kurumuna temlik yoluyla devredilmesi karşılığı, bu kurumdan alacak, takip, tahsilat, muhasebe ve ön ödeme şeklindeki finansman hizmetlerinden yararlanılması işlemidir.¹⁴¹

Fayda: İsteklerin karşılanması sonucunda elde edilen duygudur.¹⁴²

Feminist iktisat: 1960'lı yıllarda ortaya çıkan feminist ekonomi, 1992 yılında Feminist Ekonomi Birliği'nin oluşturulmasıyla kurumsallaşmıştır. Feminist ekonomi, iktisadi analizin temel kavramlarından hane halkının, aile içindeki eşitsizliklerini gizleyen, kadının piyasa dışı kalan emeğini dikkate almayan, erkek egemen bir bakış açısını yansıttığını savunmaktadır.¹⁴³

Fırsat maliyeti: En geniş tanımıyla çeşitli alternatifler arasından birinin seçilmesi sonucu vazgeçilen öteki alternatifleri, dolayısıyla uğranılan kayıpları ifade eder. Alternatif maliyet de denir.¹⁴⁴

Finansal istikrar: Finansal piyasalarda, bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödeme sistemlerindeki istikrarı ve şoklara karşı dayanıklılığı

ifade etmektedir. Bu alanlardaki istikrar genelde finansal sistemin sağlıklı ve istikrarlı işlemlerini, dolayısıyla ekonomideki kaynakların üretken bir şekilde tahsisini ve risklerin uygun bir şekilde yönetim ve dağılımını beraberinde getirmektedir. Finansal istikrarsızlığın ise ekonomide önemli sorunlar yaratacağı bilinen bir olgu olup, yaşanan finansal krizlerin yüksek maliyeti finansal istikrarın önemine işaret etmektedir.⁴⁵

Finansal kiralama: Firmaların büyük sermaye yatırımı gerektiren malları satın almak yerine bir kiralama ortaklığından kiralamalarına dayanan finansman yöntemidir. Leasing olarak da adlandırılmaktadır.⁴⁶

Fiyat: Piyasada oluşan mal ve hizmetlerin değeridir.

Fiyat istikrarı: Paranın satın alma gücünün, enflasyonist ya da deflasyonist fiyat hareketlerine meydan vermeden, yatırımı, üretimi ve istihdamı sürdürmeye yetecek düzeyde tutulması durumudur.

⁴⁷

Fiyat teorisi: Piyasayı belirleyen alıcı ve satıcı davranışları yani talep ve arz teorileri ile piyasa davranışı yani serbest rekabet ve aksak rekabet

piyasalarında fiyatın nasıl oluştuğunu konu edinerek, mikro iktisadın önemli bir bölümünü oluşturur.¹⁴⁸

Fizibilite: Bir yatırımın sağlayacağı kazanca değer olup olmadığının saptanabilmesi için yapılan çalışmalardır.¹⁴⁹

G8 Ülkeleri: Dünyanın en yüksek GSYH'a sahip 8 ülkeyi ifade etmektedir. Bu ülkeler; ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada ve Rusya'dır.⁴⁸

G20 Ülkeleri: Dünyanın en büyük ekonomileri içerisinde yer alan 19 ülkeden ve Avrupa Birliği Komisyonunda oluşan gruba verilen addır. G20 ülkeleri; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşmaktadır.¹⁵⁶

Gayri safi milli hasıla: Bir ekonomide belirli bir sürede (genellikle bir yıl) üretilen tamamlanmış mal ve hizmetlerin gayri safi miktarlarının para cinsinden tutarları toplamıdır. Hesaplamada tamamlanmış mal ve hizmetler dikkate alınır. GSMH gayri safi kıymetlerin toplamıdır. Üretimde bulunurken aşınan ve eskiyen şeylerin (amortisman) kıymeti göz önüne alınmaz.¹⁵⁷

- $GSMH - Amortismanlar = SMH$ (Safi milli hasıla)
- $SMH - Dolaylı Vergiler = MG$ (Milli gelir)
- $Kişisel Gelir = Milli Hasıla - (Dağıtılmayan Kar Payları + Sosyal Güvenlik Kesintileri + Kurumlar Vergisi) + Transferler$
- $Kullanılabilir Gelir = Kişisel Gelir - Kişisel Gelir Vergisi$

Geçici bütçe: Bütçenin mecliste reddi ya da mali yıla yetiştirilememesi durumunda, kamu hizmetlerinin aksamaması için hazırlanan bütçe.¹⁵⁸

Geçim ekonomisi: Üreticilerin üretimlerini piyasa için değil, kendi tüketimleri için yaptıkları, piyasaya bağımlı olmayan üretim ekonomisi.¹⁵⁹

Geçimlik ekonomi: Parasallaşmanın gerçekleşmediği doğal ekonomi ile dış ekonomik ilişkilerin gelişmediği kapalı ekonomi ve artık ürün üretilmeyen geçimlik üretimin bir arada olduğu ekonomidir.¹⁶⁰

Gelir: Bir gerçek kişinin, bir takvim yılı içinde elde ettiği, tasarruf ve harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların safi tutarıdır.⁴⁹

Gelir dağılımı: Bir ekonomide belli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade eder.⁵⁰

Gelir vergisi: Kişilerin gelirlerinden bir oran ölçüsünde devlete ödedikleri dolaysız vergidir.⁵¹

Genel bütçe: Merkezi yönetim bütçesi içinde Cumhurbaşkanlığı, yargı organları, TBMM, bakanlıklar, kimi bakanlara bağlı bağımsız bütçeli kuruluşlar gibi, merkezi yönetimi oluşturan dairelerin bütçelerinin tümü.⁵²

Genel bütçeli daireler: Devletin temel fonksiyonlarını yürüten bazı merkez birimleri oluşturan kuruluşlardır. Bunların tüm giderleri devlet bütçesine konan ödeneklerden karşılanır ve görevleri gereği elde ettikleri gelirlerin tümü devlet geliri olarak devlet bütçesinde yer alır.⁵³

Genişletici para politikası: Ekonomiyi canlandırmak veya deflasyondan kurtulmak amacıyla piyasadan doğrudan tahvil alınması

biçiminde açık piyasa işlemleri, reeskont ve faiz oranlarının düşürülmesi gibi araçlarla para sunumunu artırmaya yönelik politiklardır.

Gider vergisi: Gelirin elde edilişi sırasında değil, harcanması sırasında vergilendirilmesi temeline dayanan vergi türü.⁵⁴

Gini katsayısı: Gelir eşitsizliğini tek bir değerde özetleyen Gini Katsayısı, kişisel gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçüdür. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişen bir katsayıdır. Bir toplumda herkes eşit gelir elde ediyorsa, katsayı 0 değerini almakta, toplumdaki tüm gelirler yalnızca bir kişinin eline geçiyorsa katsayı 1'e eşit olmaktadır. Katsayı bu iki aşırı durum arasında yer almaktadır.¹⁶⁷

Görünmez el prensibi: Birey ve firmaların kendi fayda ve çıkarlarını maksimize edecek şekilde davranması ekonomik etkinlik sağladığı için toplumsal çıkarı da maksimize etmiş olur. Bu şekilde piyasa mekanizması görünmez bir el gibi hangi malların üretileceği sorusuna cevap bulduğu gibi toplumsal çıkarların da artmasına yol açar. Adam Smith'e göre, üretici ve tüketicilerin sadece kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmelerine rağmen topluma da hizmet ettiklerini vurgular.⁵⁵

Götürü vergi: Vergilendirilmiş birimde ne tür değişiklikler olursa olsun, her yükümlüden aynı tutarda

alınan, gelir ve varlık oranı yükseldikçe vergi oranının düştüğü vergi.⁵⁶

Güdümlü ekonomi: Serbest piyasa ekonomilerinin tersine, ekonomik örgütlenme ve etkinlikleri devletin yönlendirdiği ve denetlediği ekonomi.⁵⁷

Gümrük birliği: Üye ülkelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki gümrük tarifeleri, kotalar, ithal ve ihraç yasakları gibi her türlü engel ve kısıtlamaları kaldırarak, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifelerinin ve ortak ticaret politikasının uygulandığı bütünleşme şeklidir.¹⁷¹

Halka arz: Sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan yapılan genel bir çağrıyla ve bu çağrı devamında gerçekleştirilen satışı ifade eder.¹⁷²

Hane halkı: Hane halkları piyasalarda firmalarla karşı karşıya gelen birimdir. Mal ve hizmet piyasalarında tüketimi temsil ederler. Bu piyasalarda firmaların arz ettiği ürünleri talep ederler. Buna karşılık faktör piyasalarında firmalara üretim faktörü arz ederler. Firmaların talep ettiği emeği, ücret karşılığında hane halkı arz eder.¹⁷³

Harcırah: Yol masrafı, gündelik, aile masrafı ve yer değiştirme masrafından birini, birkaçını veya tamamını ifade eder.¹⁷⁴

Harç: Bazı kamu hizmetlerinden yararlanmak için, faydalananların ödedikleri bedeldir.

Hazine: Devlet bütçesinin uygulanmasına ilişkin işlemleri yapmak, devletin elinde bulunan parayı

korumak, gelir ve giderleri yer ve zaman bakımından denkleştirmekle görevli, banka özelliği taşıyan merkezi kuruluştur.⁵⁸⁵⁹

Hazine alacağı: Herhangi bir dış finansman kaynağından temin edilen finansman imkânları için verilen Hazine garantileri veya bu imkânların ikrazı suretiyle kullanılması ya da bunlar dışında olmakla birlikte ilgili mevzuattan kaynaklanan işlemler nedeniyle doğan ve Hazine tarafından üstlenilen her türlü ödemeye ve/veya Hazine tarafından ikrazen ihraç edilen Devlet iç borçlanma senetlerine ilişkin olarak ortaya çıkan alacağını ifade eder.¹⁷⁶

Hazine bonusu: Hükümetlerin kısa vadeli borçlanma amacıyla çıkardıkları borç senetleridir. Bütçe açıklarını kapatmak ve kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çıkarılır.⁶⁰

Hazine nakit dengesi: Genel bütçe kapsamında tahsil edilerek Hazine hesaplarına aktarılan vergi ve vergi dışı gelirler ile yine genel bütçede yer alan ödenekler çerçevesinde Hazine hesaplarından aktararak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerçekleştirilen harcamalar arasındaki farkı ifade eder.¹⁷⁸

Hileli iflas: Borçlunun, iflasından önce ya da sonra, alacaklarını zarara sokmak kastıyla, hileli işlemlerde bulunmasıdır. Hileli iflas edenler ağır hapis cezasıyla cezalandırılırlar.⁶¹

Hisse senedi: Anonim ortaklıklar tarafından çıkarılan ve anonim ortaklığın sermayesine belirli bir katılma payını temsil eden kıymetli evraktır.⁶²

Holding: Bir ana şirketin denetiminde olan şirketler topluluğudur. Yeteri kadar hisse senedini elinde bulundurarak gruptaki diğer şirketleri denetleyen şirkete holding şirketi adı verilir. Holdingi oluşturan şirketler farklı alanlarda faaliyet gösterebilirler.⁶³

İç borçlar: Hükümetin ülke sınırları içinde kişi ve kurumlara ulusal para cinsinden borçlanmasıdır. Bu borçlanmanın iktisadi niteliği, satın alma gücünün özel ve kamusal kesimler arasında el değiştirmesidir.

İç borçlanmada ülkenin kullanabileceği kaynaklara bir ek söz konusu değildir. Devlet, en yaygın yöntemle halka ve kurumlara sattığı kağıda bağlı bono, tahvil ve kağıda bağlı olmayan yöntemlerle borçlanabilir. İç Borçlanma; kısa-uzun vadeli, teminatlı-teminatsız ve zorunlu-gönüllü olarak üç gruba ayrılabilir.⁶⁴

İhracat: Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin diğer ülkelerdeki tüketicilere satılmasıdır.⁶⁵

İkame elastikiyeti: Tüketicinin bir mal yerine bir diğerini talep etmeğe ve girişimcinin bir faktör yerine ötekini kullanmaya karar verdikleri takdirde elde edecekleri avantajın derecesini gösteren ölçüdür.¹⁸⁴

İkame mallar: Aynı ihtiyacın karşılanmasına yönelik olarak üretilmiş ve birbirlerinin yerine kullanılabilen mallardır. Aynı ihtiyacın giderilmesinde biri diğerinin yerine kullanılabileceğinden ikame mallardan birinin fiyatı azaldığında buna bağlı olarak diğerine olan talebin azalması veya birinin fiyatı arttığında ikame edilebilirlik oranına göre diğerine olan talebin artması beklenir.¹⁸⁵

İktisat politikası: Hükümetin belirli ekonomik ya da sosyal amaçlara ulaşmak için almış olduğu önlemlerin oluşturduğu sistematik bir bütündür. İktisat politikasının amaçları şu şekillerde olabilir; dış ödeme açıklarının giderilmesi, işsizlikle mücadele, enflasyon hızının düşürülmesi, bölgesel kalkınma, gelir dağılımı dengesi, vs. Hükümet bu amaçlara ulaşmak için çeşitli araçlar kullanmak durumundadır.¹⁸⁶

İktisadi bunalım: Ekonominin yeniden üretim sürecinde büyümenin durması sonucu, üretim düzeyi ile talep düzeyi arasında belirgin bir uyuşmazlığın ortaya çıktığı dönemdir. Şiddetli ekonomik düzensizlik ve dengesizlik halini ifade eder.¹⁸⁷

İnsani gelişmişlik endeksi: Dünya ülkelerinin ilerlemesini, iktisadi ve sosyal göstergeler temelinde ölçmek amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde geliştirilmiş bir endekstir. İn-

sani gelişmişlik endeksinin göstergeleri; doğuştan hayat beklentisiyle ölçülen ömür uzunluğu, yetişkin okuryazarlığı, kişi başına gerçek GSMH ile ölçülen hayat standardıdır.⁶⁶

İslam ekonomisi: • İslam'ın ekonomiye bakan tarafıdır; yani ekonomi ile ifade edilen bütün meseleler hakkında getirmiş olduğu emir, yasak ve tavsiyelerin tümüne birden verilen addır. İslam ekonomisi; üretim, tüketim, mülkiyet, mübadele tedavül gibi iktisadi faaliyetleri merkezine alan bilim dalıdır. İslam Ekonomisi, Kuran-ı Kerim başta olmak üzere, tefsirler, Hadis kitapları ve şerhleri gibi kaynaklara dayanan emir ve yasakların işletildiği sosyo-ekonomik düzeni ifade eder.⁶⁷

İslam Kalkınma Bankası: Türkiye'nin de aralarında yer aldığı 22 İslam ülkesi tarafından kurulan uluslararası kalkınma bankasıdır. İslam Konferansı Teşkilatı'nın Aralık 1973 Cidde zirvesinde alınan karar ile oluşturulmuş ve 1975 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Faizsiz bankacılık sistemine göre çalışan bu kuruluş, İslam ülkelerinde kalkınma projelerini desteklemek, teknik ve bilimsel yardımlarda bulunmak ve ticaretin gelişimini sağlamayı amaç edinmiştir. Banka'nın organları; üye ülke maliye bakanlarından oluşan Guvernörler Komitesi ve on üç üyeli Yönetim Kurulu'dur.¹⁹⁰

İthalat: Bir ülkenin, özel kişi, kuruluş ya da kamu

kurumları aracılığıyla başka ülkelerde üretilmiş mal, sermaye ya da hizmet satın almasıdır.⁶⁸

İzmir İktisat Kongresi: 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında Türkiye İktisat Kongresi adıyla İzmir’de toplanan ve çeşitli toplumsal sınıf ve tabakaların yeni dönemdeki ekonomik-siyasal beklentilerini ortaya koydukları kongredir.¹⁹²

Kalkınma: Bir ekonomide üretim ve kişi başına gelirin artması ile birlikte toplumsal ve kültürel yapının gelişip yenileşmesidir.⁶⁹

Kambiyo işlemleri: Nakit, döviz, altın veya senet gibi birinci dereceden üçüncü dereceye kadar likit sayılan menkul değerler üzerine yapılan işlemleri kapsar.⁷⁰

Kamu: Genel olarak topluma ait, özelin tersine bir ya da birkaç kişiye değil, tüm halkı kapsayan, diğer bir anlamıyla devlet veya hükümete ait olan anlamındadır.⁷¹

Kamu borçları: Bir ülkede merkezi veya yerel yönetimlerin tümünü kapsayan hükümet borçlarıdır. İç ve dış borçlardan oluşabilir. İç borçlar bütçe açıklarını karşılamak, dış borçlar ise kalkınma ya da dış ödeme açıklarını gidermek için oluşur.⁷²

Kamu gelirleri: Yerel yönetim kuruluşlarının, parafiskal kurumların ve kamu iktisadi teşebbüslerinin gelirleridir.¹⁹⁷

Kamu giderleri: Devletin yüklendiği fiskal ve ekstra fiskal görevleri gerçekleştirmek amacıyla yaptığı giderlerdir. Kamu giderleri, geniş anlamda; merkezi idare giderleri yanında mahalli idare kuruluşlarının, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve para fiskal kurumların giderlerini kapsamaktadır.¹⁹⁸

Kamu harcamaları: Devletin savunma, eğitim, güvenlik, alt yapı hizmetleri, din hizmetleri gibi temel görevlerini yerine getirmek amacıyla yaptığı harcamaların tümüdür.¹⁹⁹

Kamu hizmeti: Toplumsal gereksinimleri karşılayacak mal ve hizmetlerin üretimidir.²⁰⁰

Kamu iktisadi teşekkülleri: Kuruluş sermayesinin tümü devlete ait olan ve temel nitelikteki mal ve hizmetleri, tekel mallarını üretip pazarlayan kuruluşlardır.²⁰¹

Kamu maliyesi: Devlet etkinliklerini ekonomik ve mali yönden inceleyerek oluşumların nedenleri ve so-

nuçları üzerinde durup ortaya çıkan sorunlara çözüm yolları araştıran bilim dalıdır.⁷³

Kamu net borç stoku: Kamu sektörünün iç ve dış borç yükümlülüğü toplamından kamu sektörünün elinde bulundurduğu finansal varlıkların düşölmesi

ile hesaplanan kamu kesimi net borç stokunu ifade eder.⁷⁴

Kapasite kullanım oranı: Üretim maliyetlerinin düzeyini belirlemede kullanılan, bir işletme, firma ya da ülkedeki üretim tutarının, en yüksek kapasite üretim düzeyine oranıdır.⁷⁵

Kapitalizm: Devlete karşı ferdi hak ve hürriyetlerin savunucusu bir sistemdir. Kapitalizm para kuvveti, kar gayesi ve sermayedarların üstün mevki tuttukları rejimdir.²⁰⁵

Kar: Belirli bir dönemde gelir ve giderler arasındaki gelir lehine oluşan farktır.⁷⁶

Kara para: Yasal yolla elde edilmemiş ya da vergisi ödenmemiş paradır.⁷⁷

Karma ekonomi: İktisadi hayatın yönlendirilmesinde özel kesimin yanı sıra kamu kesiminin de belirli bir payla üretici, düzenleyici ve denetleyici olarak rol aldığı ekonomi düzenini ifade eder.²⁰⁸

Kartel: Fiyat tespiti, müşterilerin, sağlayıcıların, bölgelerin ya da ticaret kanallarının paylaşılması, arz miktarının kısıtlanması veya kotalar konması, ihalelerde danışıklı hareket konularında, rakipler arasında gerçekleşen, rekabeti sınırlayıcı anlaşma ve/veya uyumlu eylemlerdir.²⁰⁹

Katma bütçeler: Giderlerini, kendi özel giderleri ile karşılayan ve genel bütçe dışında yönetilen kamu kuruluşlarının bütçeleridir.²¹⁰

Kayıt dışı ekonomi: Yasalarla getirilmiş veya genel kabul görmüş istisnalar dışında, ekonomik faktörlerin, faaliyetlerin, süreçlerin ve bunların katma değer, getiri, paylaşım ve dağıtımlarının devletin bilgi ve kayıtları dışında sürdürülmesidir.²¹¹

Keynesyen ekonomi: John Maynard Keynes'ten önce, hükümetler, düzenlenmemiş bir ekonominin kendiliğinden tam istihdama ve buna bağlı olarak dengeye yöneleceğini öngören laissez-faire (bırakınız yapsınlar) iktisadının argümanlarını kabul etmekteydiler. Keynes ise (1936) dengenin o noktaya varılmadan önce sağlanabileceğini, dolayısıyla tam istihdama ulaşmak isteyen hükümetlerin toplam talebi harekete

geçirerek ekonomiye etkin bir şekilde müdahale etmelerini savunmuştur.⁷⁸

Kişi başı milli gelir: Toplam milli gelirin, ülke nüfusuna bölünmesiyle ulaşılan gelirdir.

Kişisel gelir: Bireyin, kişisel vergilerini ödemedен önceki geliridir.⁷⁹

Klasik iktisat düşüncesi: 18. yüzyıl sonlarında fizyokratların “bırakınız yapsınlar” ideolojisini sürdürerek bunu destekleyecek iktisat teorisi geliştiren akım. Bu okula mensup iktisatçılar, ekonominin kendiliğinden ve daima dengede olacağını, toplumsal ve ekonomik dengenin bireysel çıkarların toplamının oluşturacağı doğal yapı içinde gizli bir el aracılığı ile sağlanacağını, ekonomiye hiç bir şekilde müdahale edilmemesi halinde ulusal ve uluslararası iş bölümünün tüm toplumların refahını maksimum kılacağını savunmuşlardır.⁸⁰

Kleptokrasi: Bir ülkede iktidarı ele geçiren bir ailenin ya da siyasal veya dini grubun, o ülkenin kaynaklarını sistemli olarak soyması demektir ve kısaca Hırsızlar rejimi anlamına gelir. Demokrasinin bütün kurumlarıyla yerleşmediği ülkelerde görülen

bu durum, o ülkelerin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olmaktadır.⁸¹

Know-how: Kişilerin, işletmelerin, örgütlerin veya toplumların teknolojik, teorik ve pratik bilgi, beceri ve tecrübe birikimidir.²¹⁶

Komisyonculuk: Alıcı ile satıcıyı, arz ile talebi belirli bir bedel karşılığı buluşturarak, piyasayı oluşturma işidir.²¹⁷

Komodite: Komodite işlemi herhangi bir kalite farkı göstermeyen emtiaların uluslar arası piyasalarda yüklü miktarlarda ve anlık olarak alınıp satılmasıdır. Komodite çok değişik türden emtialara konu edilen bir tr alım satım sözleşmesidir. En yaygın ürünler, petrol, altın ve tarım ürünleridir.²¹⁸

Konsolidasyon: Bir borcun borçlusu tarafından ödenmeyip zorunlu veya gönüllü olarak vade, faiz, tür ve benzeri yönlerden yeniden yapılandırılmasını ifade eder.²¹⁹

Konvertibilite: Sözlük anlamıyla paranın serbestçe dövizle çevrilebilirliği demek olan konvertibilite; bir ülke ulusal parasının, diğer ülke ulusal paraları ile serbestçe değiştirilebilmesi, döviz piyasasında serbestçe alınıp satılabilmesi, başka ülke paralarına dönüştürülebilmesi, ulusal paranın ülkeye giriş ve çıkışının serbest olması özelliğidir.²²⁰

Kredi: Mali kurumlarca kişi ve kuruluşlara belirli bir dönem için belirli bir bedel karşılığında verilen borç paradır.⁸²

Liberalizm: Serbestlik, bireysel ve toplumsal öz-

gürlük savunuculuğu olarak ifade edilebilir. Kamu otoritesinin ekonomik, sosyal, dinsel vb. gibi süreçlere müdahale etmesine, ya da bu süreçlere kendi istediği doğrultuda yön vermek yönündeki girişimlerine karşı çıkılması gerektiğini ileri süren görüştür. Bu çerçevede devletin ekonomiye müdahale etmemesi, yahut iktisadi hayatın yönlendirilmesine yönelik devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutulması gerektiğini; arz-talep mekanizması ya da fiyat mekanizmasıyla piyasanın iktisadi ve sosyal açıdan en yararlı sonuçları üreteceğini savunmaktadır.⁸³

Libid: Londra Bankalararası Para Piyasasında, itibarı yüksek bankaların birbirlerinden temel para birimleri (ABD doları, euro, İngiliz sterlini, Japon yeni ve İsviçre frangı) üzerinden mevduat kabul etme işlemlerinde uyguladıkları faiz oranıdır.⁸⁴

Libor: Londra bankalar arası işlemler faiz oranıdır. Uluslararası ticari işlemlerde faiz oranı belirlenirken

Londra bankalar arası işlemler faiz oranı referans olarak kullanılır.

Likidite: Kolaylıkla paraya çevrilebilecek özellikteki varlıklardır.

Likidite tuzağı: Para arzı ne kadar artarsa artsın, faizlerin belli bir düzeyin altına inmediği durumdur.⁸⁵

Liyakat: Bir mesleğe, sosyal konuma veya statüye gerekli görülen özelliklere sahip olma nedeniyle layık olma durumudur. Liyakat sistemi ile istihdam edilecek kişilerin, kişisel dostluk, aynı partiden olma veya aynı siyasi görüşü paylaşma, soyluluk vb. ölçütlere göre değil; görevin gerektirdiği yeterlilik, nitelik ve yeteneklerin ölçüldüğü, aynı şartları taşıyan herkesin katılımına açık olarak yapılan sınav yoluyla belirlenir.²²⁵

Lorenz eğrisi: Ülkelerdeki gelir dağılımını ölçmek için kullanılan ve gelir dağılımını grafiksel olarak gösteren eğridir.⁸⁶

Maaş: Genellikle “memur” statüsünde çalışanlara, bunların emekli, dul ve yetimlerine ödenen aylığı ifade eder. İşçilere yapılan ödeme ise “ücret”tir. Maaş, işveren tarafından, çoğunlukla günlük, haftalık veya aylık şekilde ödenir. Maaşın miktarı genellikle bir işgünü veya saati baz alınarak hesaplanır. Günlük olarak ödenen maaşa yevmiye denir.²²⁷

Makro ekonomi: Ekonomi biliminin, toplam tüketim, toplam üretim, toplam tasarruf, toplam yatırım, toplam gelir (milli gelir) ve istihdam gibi toplam büyüklüklerini inceleyen ve bunlar ile ilgili çözümleme ve çıkarımlar yapan alt dalı. Mikro ekonomiden farkı ekonomiyi bir bütün olarak ele alıp, makro denge çözümlemeleri üzerinde çalışır. İşsizlik, enflasyon, toplam üretim ve tüketim, gelir dağılımı makroekonominin ana konuları olarak sayılabilir.²²⁸

Mali tablolar: Türk Vergi Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu’nca bazı şirketler için zorunlu olarak tutulan, şirketin dönemsel faaliyetleri sonucu hazırlamak ve yayınlamak (halka açık şirketler, aracı kurumlar vb.) zorunda oldukları

ve ilgili şirketin performansını gösteren, standartlaştırılmış muhasebe kayıtlarıdır. Başlıcaları bilanço, gelir-gider tablosu, satılan malın maliyeti, kâr dağıtım, fon ve nakit akım tablolarıdır.⁸⁷

Mali yardım: Merkezi yönetimin, genellikle belli bir amaçla kullanılmak üzere kent yönetimlerine yaptığı doğrudan para yardımıdır.⁸⁸⁹

Maliye politikası: Mali araçların, iktisadi büyüme, istikrar ve gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi genel iktisadi amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılmasıdır.²³¹

Manipülasyon: Piyasada canlılık yaratmak amacıyla suni olarak alım/satım yapmaktır.²³²

Marjinal fayda: Belli bir malın tüketici tarafından kullanılan ek biriminin, o malın toplam faydasında yaptığı değişikliklerdir.

Menkul kıymetler: Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Sermaye Piyasası Kurulu'nca belirlenen kıymetli ev-

raktır.²³³

Merkantilizm: 16. ve 18. yüzyıllar arasında özellikle Avrupa’da benimsenen, ulusal devletlerin siyasal ve ekonomik gücünü, sahip olunan değerli madenlerin tutarına bağlayan, bunun için devletin, ihracatı özendirirken, korumacı yöntemlerle ithalatı engellemesi gerektiğini savunan düşünce akımıdır.²³⁴

Merkez bankası: Parasal otoritedir. Kağıt paranın basılması ve dolaşıma sokulması merkez bankasının görevidir. Merkez bankası, para, faiz ve kur politikalarını yürüterek ekonomik dengelerin oluşumuna katkıda bulunmaktadır.²³⁵

Mevduat: Gerçek ve tüzel kişilerin, istedikleri anda ya da belirli bir süre sonra geri almak üzere belli finansal kurumlara yatırdıkları paradır.²³⁶

Mevduat bankası: Vadesiz ve kısa vadeli mevduat toplayarak çeşitli şekillerde plase eden bankalardır. Bu bankalara daha çok ticari bankalar adı verilmektedir.²³⁷

Mikro iktisat: Ekonomik olayları bireysel açıdan ele alan ve çözümleyen iktisat dalıdır. Özellikle tüketicilerin ve firmaların davranış biçimlerini inceleme konusu yapar.²³⁸

Milli gelir: Bir ekonomide belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretilen tamamlanmış mal ve hizmetlerin net kıymetlerinin piyasa fiyatlarıyla

ifadesinden dolaylı vergiler (tüketime bağı vergiler
örneğin

K.D.V. gibi) çıkarılırsa MG kavramına ulaşılır. MG, esasen bir ekonomide bir yılda tüm üretim faktörlerinin net olarak ortaya koyduğu “katma değer”dir. $MG = SMH - \text{Dolaylı Vergiler}$.⁹⁰

Milli servet: Bir ÷lkede ikamet edenlerin sahip oldukları toplam servet miktarıdır.²⁴⁰

Monetarizm: Enflasyon ve deflasyon sürecini; para arzı değişmelerinin reel para talebi, nominal ve reel faiz oranları ve enflasyonist beklentiler üzerine etkisi ile açıklayan teoridir.⁹¹

Monopson: Tek bir alıcının olduğu piyasadır (tekel). Moratoryum: Vadesi gelmiş borçların kanunla, mahkeme kararı ile ve anlaşma ile ertelenmesine denir.²⁴²

Mudarebe: Finansman bir işletmenin kuruluşu için olmazsa olmaz şarttır. Bu itibarla kişi ne kadar üstün beceri ve bilgi birikimine sahip olursa olsun mali gücü olmadığı müddetçe bir işletme açması imkansızdır. Bu noktada uygulanabilecek en makul yöntemlerden birisi mali gücü olan fakat işletme kabiliyeti ya da zamanı olmayan birisiyle ortaklık kurmaktır. Bu ortaklıkta bir taraf sermayeyi diğer taraf ise işgücünü temin eder. Kurulacak bu ortaklık ile sermaye sahibi parasını, meşru bir yolla nemalandırmakta, işgücü sahibi de hem çalışmakta hem de para kazanmaktadır.

Bu tür ortaklığa, bir tarafın sermayesini, diğer tarafın ise emeğini ortaya koyarak meydana getirdiği ortaklığa emek-sermaye ortaklığı (mudarebe) denir.²⁴³

Murabaha: İslam Ticaret Hukukunda “güven esasına dayalı alışveriş sözleşmeleri” arasında yer alır. Bu alışverişte satıcı malın kendisine maliyetini müşteriye açıklamakta ve bu maliyet üzerine bir miktar kar koyarak satmaktadır. Alıcı satıcının bu beyanına güvendiği için bu tür satış, güven esasına dayalı satış sözleşmeleri arasında yer alır. Satıcının malın maliyetini açıklarken kesinlikle doğru miktarı söylemesi gerekmektedir.²⁴⁴

Navlun: Gemiyle bir yerden bir yere taşınacak eşyanın tümü ve bu yükün taşınması için alınan ücrettir.²⁴⁵

Neoklasik iktisat düşüncesi: İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra geliştirilen Klasik İktisat Ekolü geleneğine bağlı bir ekoldür. Neoklasik iktisatçılar daha çok statik denge koşulları altında, mikro ekonomik teorilerle ilgilenmişlerdir.²⁴⁶

Net hata ve noksan: Ölçüm hataları, yanlış beyanlar, gelirlerin sistem dışına çıkarılması veya finansmanının sistem dışından sağlanması, dış ticarete konu olan malların hareketi ile ödemelerin farklı bilanço dönemlerinde yapılması gibi nedenlerden dolayı ödemeler bilançosunda denkliği sağlamak üzere kullanılan bir kalemdir.²⁴⁷

Nominal değer: Bir kıymetin üzerinde yazan değerdir.²⁴⁸

Off-shore: Basitçe ikamet bölgenizin dışındaki bir yer anlamına gelir. Off-shore ortak nitelikleri bir yatırımcının kendi ülkesinin dışında var olan

aktiflerini yapılandırmayı amaçlayan stratejilerin bir araya gelmesinden oluşan bir kavramdır. Bireyler ve şirketler off-shore mekanizmalarına başvururken varlık koruması, vergi planlaması ve yatırımda gizlilik gibi amaçlar güderler.

Okun Yasası: İşsizlik ile üretim kaybı arasındaki ilişki, Amerikalı İktisatçı Arthur Okun tarafından incelenmiş, Okun'un tespit ettiği korelasyon daha sonra Okun Yasası olarak kabul edilmiştir. Okun yasasına göre işsizlik oranındaki her bir %1'lik artış GSMH'nın %2.5 oranında daha düşük değerde olmasına neden olmaktadır.⁹²

Oligopol: Ürünlerinin fiyat ve miktarını birbirlerine karşılıklı biçimde bağımlı olarak belirleyebileceklerinin farkında olan az sayıda firmanın bulunduğu piyasa biçimidir.⁹³

Optimum: Ekonomi bakımından en uygun koşulları ifade eder.

Ordinal fayda: Faydanın 1,2,3,...şeklinde mutlak sayılar cinsinde değil, sıralama şeklinde ölçülebileceğini öne süren görüştür. Buna sırasal fayda görüşü de denilmektedir. Alfred Marshall faydanın mutlak bir şekilde ölçülebileceğini kabul etmiş ve buna kardinal fayda görüşü adını vermişti. Edgeworth ise, mutlak fayda görüşüne karşı çıkarak, faydanın ancak ordinal ya da sırasal anlamda ölçülebileceğini belirtmiştir. Burada belli bir tüketicinin iki değişik mal bileşimleri arasındaki tercihleri karşılaştırmaktadır.⁹⁴

Orta gelir tuzağı: Bir ekonominin belirli bir kişi başına gelir düzeyine ulaştıktan sonra orada sıkışıp kalması haline orta gelir tuzağı denir. Orta gelir tuzağı bir ekonomide kişi başına gelir düzeyinin belirli bir aşamadan öteye gidememesi halini ya da belirli bir gelir düzeyine ulaştıktan sonra durgunluk içine girilmesi durumunu özetleyen bir yaklaşımdır. Dünya Bankası orta gelirli ekonomileri 1.006-12.275 \$ olarak tanımlamaktadır.⁹⁵

Ortak Pazar: Ekonomik bütünleşmelerin ileri bir aşamasıdır. Ortak pazar oluşturan ülkeler aralarındaki ticarete gümrük tarifelerini, miktar kısıtlamalarını ve diğer kısıtlayıcı önlemleri kaldırırılar. Birlik dışındaki ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygularlar.²⁵³

Otarşi: Kendi kendine yeterli olan, dış alemle ilişkisi bulunmayan ekonomi. Kapalı ekonomi

ekonomik iken, otarşı daha çok siyasi anlam taşır. Siyasal nedenlerle ve daha çok askerlik ve güvenlik kaygılarıyla başka ülkelere muhtaç olmamak ve üretim ve tüketimini kendi kaynaklarıyla sürdürmek isteyen ülkeler genellikle otarşı ekonomiye sahiptirler.⁹⁶

Oyun teorisi: Akılcı davranan bireylerin kararlarıyla ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sonuçları ele alan matematik temelli bir disiplindir. Her oyuncunun kendi kararını diğer oyuncuların kararlarını göz önüne alarak stratejik olarak vereceği kabul edilir. Sadece bireyleri değil, belirli bir karar verme yetisine sahip herhangi bir birimi, mesela bir teşebbüsü oyuncu olarak görmek mümkündür.⁹⁷

Ödemeler dengesi: Bir ülkenin, belli bir dönem içinde öteki ülkelerle yaptığı tüm ekonomik işlemlerin, dizgisel biçimde dökümünün yapıldığı ve söz konusu ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerinin nitelik ve boyutlarını, gelir-gider dengesini gösteren bilanço.²⁵⁶

Ölçek ekonomisi: Üretim ölçeği arttığında ortalama maliyette meydana gelen değişikliklerdir. Üretim arttıkça ortalama maliyetler azalıyorsa, pozitif ölçek ekonomisi vardır. Aksi halde, negatif ölçek ekonomisi söz konusudur.⁹⁸

Örümcek Ağı Teorisi: Tarımsal üretimde neyin, ne kadar üretileceğine dair verilen kararlar, tarımsal ürünlerin bir önceki yıl piyasa fiyatlarının bir sonucudur.

Öz sermaye: İşletmenin varlık değerleri üzerindeki ortaklık haklarının tutarını ifade eder. Hem varlıklar koymak, hem de işletme faaliyetlerinin sonucu olan kâr payını, işletmede alıkoymak suretiyle ortaya çıkan ortakların işletme üzerindeki mülkiyet hakkı toplamına öz sermaye adı verilmektedir.

Özelleştirme: Kamu sahipliğinde olan varlıkların ya da işletmelerin mülkiyetinin, yönetiminin ya da denetiminin özel kuruluşlara devredilmesidir.

Para: Bağımsız satın alma gücü olan, genel bir değişim aracıdır.

Parafiskalite: Devlet müdahalesi yanında gelişen çeşitli sosyal birlik ve örgütlerin mali yapısını, işleyişini ele alıp inceleyen dala verilen addır.

Para politikası: Bankaların aktif-pasif davranışları yani dolaşımdaki para miktarının, ekonominin genel hedefleri ile tutarlı olarak ayarlanmasıdır. Para politikasının amaçları; fiyat istikrarını sağlamak, gelir-üretim düzeyi istikrarını sağlamak, dış ödemeler dengesini sağlamaktır.

Parite: Bir ülkenin parası esas alınarak diğer ülke parasının bu esas alınan ülke parası karşısında hesaplanan değeridir.

Patent: Buluş sahibine, buluşu ile ilgili olarak verilen, buluşunu ekonomik açıdan değerlendirme imkânı tanıyan ve buluşundan izinsiz olarak başkalarının yararlanmasına engel olma yetkisi veren mutlak bir haktır.²⁶⁵

Pazarlık gücü: Pazar koşullarının pazarlığa uygun olmasıyla kazanılan güçtür.²⁶⁶

Perakende: Yapımcıdan tüketiciye uzanan dağıtım zincirinin son halkası olarak malların teker teker ya da azar azar satılmasına dayanan ve bu biçimde alınan ya da satılandır.²⁶⁷

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü: Kısaca OPEC olarak bilinen ve 14 Eylül 1960 tarihinde, İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela tarafından ortak bir petrol üretimi ve fiyatlandırması politikası izlemek üzere Bağdat'ta imzalanan anlaşmayla oluşturulan kuruluştur.²⁶⁸

Philips eğrisi: Kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın tam istihdam düzeyini aşması durumunda genel fiyat düzeyinin yükselmeye devam etmesi eğiliminden hareket eden Philips Yasası'na göre çalışır. İşsizlik oranındaki değişimle, parasal ücret artış hızı arasındaki ilişkinin grafik yardımı ile gösterilmesidir.

Philips Yasası'na göre, parasal ücretler işsizliğin düşük olduğu durumlarda daha hızlı artar.⁹⁹

Piyasa: Alıcı ve satıcıların oluşturduğu bir mübadele ağıdır.¹⁰⁰

Piyasa türleri şu şekilde ifade edilebilir;

- ***Aylık piyasası:*** Borsada kötümserlik havasının hâkim olduğu piyasadır.¹⁰¹
- ***Boğa piyasası:*** Borsada iyimserlik havasının estiği durumdur.¹⁰²
- ***Döviz piyasası:*** Ülkeler arasında paraların transfer olduğu uluslararası piyasadır.¹⁰³
- ***Para piyasası:*** Bir yıl veya daha kısa süreli borç verilebilir fonları arz edenler ile bu tür kısa süreli fonları talep edenlerin bir araya geldikleri piyasadır.¹⁰⁴

Piyasa dengesi: Herhangi bir piyasada arz ve talebin kesiştiği noktadır.¹⁰⁵

Piyasa ekonomisi: Liberal görüşlere dayanan ve piyasaya terk edilen iktisadi hayattır.²⁷⁶

Piyasa sosyalizmi: Üretim araçları mülkiyetinin kolektif olduğu, kaynak dağıtımının piyasa kurallarına göre gerçekleştiği ekonomik sistem modelidir.²⁷⁷

Portföy: Bir yatırımcının sahip olduğu taşınır değerlerin tümüdür.²⁷⁸

Rant: Modern ekonomide rant, arz bakımından sabit olan üretim faktörlerine ilişkin kazançları ifade eder. Böylelikle, bu faktörlerin fiyatını yükseltmek bunların bulunabilirliğini artırmaz ancak faktöre göre getiriyi yükseltir. İktisatçılar ekonomik rant terimini sürekli olarak sabit arzda olan faktörlere yapılan ödemeyi belirtmek için kullanmaktadır.²⁷⁹

Rayiç değer: Bir iktisadi kıymetin, değerlendirme günündeki normal alım-satım değeri; piyasa değeridir.²⁸⁰

Reel gelir: Reel gelir, gelirin gerçek satın alma gücüdür. $\text{Reel Gelir} = \frac{\text{Parasal Gelir}}{\text{Fiyat Endeksi}}$ 'dir. Parasal gelirdeki yüzde değişme ile fiyatlar genel düzeyindeki yüzde değişme aynı ise reel gelirden bir değişim olmaz.

Reel gelirdeki artış, parasal gelirdeki artışın fiyatlar genel düzeyindeki artıştan daha yüksek olmasına bağ-

lıdır.

Reeskont: İskonto edilmiş olan kıymetlerin yeniden bir bedel karşılığı (re-iskonto) el değiştirmesini ifade eder.¹⁰⁶

Refah ekonomisi: Var olan kaynaklarla en yüksek ekonomik gönenci elde edebilmek için nasıl bir kaynak dağılımının gerektiğini araştıran ekonomi dalıdır.¹⁰⁷

Refah iktisadı: Kişinin ve toplumun iktisadi refahını alınması gereken iktisat politikası tedbirlerinin esaslarını tespit etmeye çalışan iktisat dalıdır. İktisadi refah, sosyal refahın bir parçası olup, para ile ifade edilmesi mümkün olan faktörlerle ilgilidir. Kişilerin iktisadi refahı, mal ve hizmetlerden elde ettikleri faydaya göre ölçülür.¹⁰⁸

Reflasyon: Fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine yol açmaksızın talep hacminin genişlemesidir.¹⁰⁹

Rekabet: Mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarış ifade etmektedir.

Rekabet gücü: Homojen ürünleri rakiplerine nazaran daha düşük maliyetle ve daha yüksek kalitede üretebilme, dolayısıyla büyüebilme ve kâr elde edebilme kapasitesini ifade eder. Ulusal anlamda ise, rekabet gücü, bir ülkenin verimlilik seviyesini belirleyen faktörlerin, politikaların ve kurumların bir karmasıdır. Refah yaratabilme gücü olarak da tanımlanabilir.¹¹⁰

Repo: Genellikle piyasada likidite sıkışıklığının geçici olduğu durumlarda, bankacılık sistemi likiditesinin geçici süre için artırılması amacıyla kullanılır. Merkez Bankası, açık piyasa işlemleri yapmaya yetkili kuruluşlardan (işlem sırasında belirlenen fiyat üzerinden) ileri bir tarihte geri satmak taahhüdüyle kıymet satın alır. Geri satım fiyatı, alış işleminin yapıldığı tarihte belirlenir. İşleme taraf kuruluş da işlem vadesinde repo işlemine konu kıymeti satın almayı taahhüt eder. Merkez Bankası açısından repo işlemi, açık piyasa işlemleri çerçevesinde piyasaya işlem vadesi süresince, repoya tabi kıymetler karşılığında geçici olarak likidite sağlanmasını ifade eder.¹¹¹

Resesyon: Ekonomik büyümenin belirli bir süre negatif veya yavaş olmasıdır. Ekonomide atıl

kapasitenin olması veya ekonominin uzun vadeli büyüme oranından daha düşük bir oranda büyümesi olarak da tanımlanabilmektedir.

Resim: Belirli bir hizmetin veya işin yapılabilmesi için yetkili makamlardan alınan izin karşılığı ödenen paradır.

Revalüasyon: Hükümet veya merkez bankası kararı ile milli paranın dış değerinin yükseltilmesidir.

Sabit kur: Ulusal bir paranın yabancı bir para veya paralardan oluşan bir sepet değerine sabitlenmesi ve bu değer in sürmesinin para otoritesi tarafından bazen açık bazen de zımni olarak garanti edilmesidir. Sabit kurda ülke parasının değeri önceden belirlendiğinden, o andaki arz talep koşullarını yansıtmaz.²⁹²

Safi milli hasıla: Bir ekonomide belirli bir sürede (genellikle bir yıl) üretilen tamamlanmış mal ve hizmetler net değerlerinin toplamıdır. $SMH = GSMH - A$.

Satın alma gücü paritesi: Belirli bir sepetteki ticarete konu olan benzer mal ve hizmetlerin farklı ülkelerdeki fiyatlarını birbirine eşitleyen döviz kurudur. Satın alma gücü paritesi hesaplanırken sadece ticarete konu olan mal ve hizmetler göz önünde bulundurulduğundan bu tür bir hesaplama iki ülke parası arasındaki değişim oranının gerçek değerini ölçmekte yetersiz kalabilmektedir.²⁹⁴

Senyoraj: Devletin para basma hak ve yetkisidir. Bu yetki, Avrupa feodalitesinde feodal beylere yani senyörlere ait olduğu için bu adı almıştır.

Serbest mallar: Kullanımı karşılığında bir bedel ödenmeyen mallardır.¹¹²

Sermaye: Bir şeyin gerçekleştirilmesi veya bir işin başarılabilmesi için gerekli her türlü maddi manevi değerdir. İnsanlar tarafından sonradan üretilmiş her türlü üretim faktörüdür.¹¹³

Sermaye piyasası: Bir yıldan daha uzun süreli borç verilebilir fonları arz edenlerle bu tür uzun süreli fonları talep edenleri bir araya getiren bir piyasadır.¹¹⁴

Slumpflasyon: Bir ekonomide enflasyon olgusu yaşanırken ekonomi küçülüyorsa o ekonomide slumpflasyon (enflasyon içinde küçülme) hali var demektir.¹¹⁵

Sosyal ekonomi: İktisadi bilimlerin bir alt dalı olan sosyal iktisat, toplum ve ekonomi arasındaki bağı ve karşılıklı etkileşimi inceleyen bir disiplindir. Ekonominin diğer sektörlerini tamamlayıcı veya bu sektörlerin iktisadi sistem içerisinde

gerçekleştiremediği sosyo-ekonomik boyutlu faaliyetleri gerçekleştirmeye yönelik yeni bir iktisadi girişimciliktir.

Sterilizasyon: Cari açık ya da fazlanın para arzındaki değişimler aracılığıyla yaratabileceği olumsuz etkileri gidermek ya da en aza indirebilmek için yürütülen para politikası uygulamaları için kullanılıyor.

Sukuk: İhracı ile elde edilen fonla alınan varlık veya yapılan yatırımdan elde edilecek gelirin sukuk sahiplerine belirli dönemlerde ödenmesi esasına dayanan, varlık finansmanı için ihraç edilen İslami finansman sertifikasıdır. En basit şekliyle sukuk, bir varlığa sahip olmayı veya ondan yararlanma hakkını göstermektedir. Sukukta yer alan hak ve iddia sadece nakit akışı hakkı değil, aynı zamanda mülkiyet hakkıdır. Bu, sukuku geleneksel tahvillerden farklılaştırmaktadır. Geleneksel tahviller faiz taşıyan menkul kıymetlerden oluşurken, sukuk temel olarak varlık sepetinde mülkiyet hakkından oluşan menkul kıymettir. Tahvil borca dayalı sertifika, sukuk ise varlığa dayalı sertifika olarak nitelendirilebilir.¹¹⁶

Sübvansiyon: Devletin birbirinden çok farklı amaçlarla, bireylere ya da firmalara, bir üretim faaliyeti karşılığı olmaksızın yaptığı ödemelerdir. Sübvansiyonlar; gelir düzeyi gibi belli kriterlere göre, tarımsal ürünler gibi belirli üretim

faaliyetlerine göre, ihracat gibi belirli işlemlere göre, sağlık gibi belirli tüketim biçimlerine göre uygulanabilir.

Sürdürülebilir büyüme: Ekonominin sürekli olarak doğal gayrisafî yurtiçi hasıla düzeyinde kalmasını sağlayan büyümedir.

Sürdürülebilir kalkınma: Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayan kalkınmadır.

Şirket: İki ya da daha çok kişi ve/veya tüzel kişinin iş yaparak kazanç elde etmek için, mevcut yasalara uygun olarak kurdukları ticari birliktir.³¹¹

Şirket türleri şu şekilde ifade edilebilir;

- ***Faktöring Şirketi:*** Mal ve hizmet satışlarından doğmuş veya doğacak alacakları temellük ederek tahsilini üstlenen, bu alacaklara karşılık ödemelerde bulunarak, finansman sağlayan şirketleridir.³¹²

- ***Kollektif şirket:*** İki ya da daha çok kişinin ortak olarak ve borçlularına karşı sınırsızca birlikte sorumlu olmak için sözleşerek kurdukları şirkettir.³¹³

- ***Komandit şirket:*** Alacaklarına karşı sorumlulukları sınırlı ve sınırsız olmak üzere çeşitli ortaklardan kurulu şirkettir. Bu tür şirketin, sınırsız sorumlu olan ortaklarına komandite, şirkete yatırdıkları sermaye oranında sorumlu ortaklarına ise komanditer denir.

- **Limited şirket:** Ortaklarının yatırdıkları sermaye miktarıyla sorumlu oldukları şirket biçimidir.

Taban fiyat: Devletin veya kamu otoritesi adına yetkili bir kuruluşun, bir malın piyasa fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesini önlemek ve bu yolla

Üreticiyi desteklemek amacıyla belirlediği en düşük fiyatıtır.¹¹⁷

Tahvil: Anonim ortakların ya da devlet ve öteki kamu kuruluşlarının borç para sağlamak için çıkardıkları, belli tutarlarda ve oranlarda faiz ödeme güvencesini içeren ve ilgili vadenin sonunda anaparanın geri verilmesini öngören senettir.¹¹⁸

Talep: Herhangi bir maldan belirli bir sürede ve farklı fiyatlar karşısında satın almak istenen miktardır.¹¹⁹

Tamamlayıcı mallar: Birinin tüketilmesi için diğerinin de tüketilmesine ihtiyaç duyulan mallardır. Tamamlayıcı mallardan birine olan talep değişince, diğerine olan talep de aynı yönde değişir.¹²⁰

Tam rekabet piyasası: n sayıda tüketicisi ve n sayıda üreticinin piyasayı yani piyasa fiyatını etkileyemeyecek kadar çok sayıda bulunduğu bir piyasa türüdür.³²⁰

Tasarruf: Geliri bugünden tüketmeyip gelecekte kullanım için saklamaktır.³²¹

Tasarruf açığı: Belirli bir dönemde, yurt içi toplam tasarrufların yurt içi toplam yatırımları karşılayamaması durumunda yatırımların karşılanabilmesi için gerekli olan dış finansman miktarıdır.³²²

Tasarruf mevduatı: Resmi ve ticari mevduat dışında halkın daha çok geleceğe yönelik bir güvence olarak bankalarda ve genelde vadesiz hesaplarda tuttuğu mevduat türüdür.³²³

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu: 1983 yılında kurulan TMSF, tasarruf sahiplerinin haklarını korumak ve kendine devredilen bankaları ve varlıkları en uygun şekilde çözümlemek gibi iki temel fonksiyonla teçhiz edilmiş olup, mali sistemin güven ve istikrarını sağlayan kurumlardan biridir.³²⁴

Tavan fiyat: Kamu otoritesince mal ve hizmetlere tespit edilen en yüksek satış bedelidir.³²⁵

Teknokrasi: Devlet yönetiminde ve ekonomide son sözün seçimle gelen siyasacılarda değil, devletin üst düzey yöneticileriyle işadamlarında ve ekonomi uzmanlarında olmasına dayanan siyasal düzeni ifade eder.

Temerrüt: Bir borç ya da yükümlülüğün zamanında yerine getirilmemesi veya geç yerine getirilmesidir.³²⁷

Temettü: Hissedarların bir şirketin belli bir dönem içinde elde ettikleri kardan aldığı, hisse veya nakit olarak dağıtılan paydır.¹²¹¹²²

Teşebbüs: Piyasada mal veya hizmet üreten, pazarlayan, satan gerçek ve tüzel kişilerle, bağımsız karar verebilen ve ekonomik bakımdan bir bütün teşkil eden birimlerdir. Söz konusu tanımda ekonomik bütünlük ilkesi benimsendiğinden, bir yavru şirket tek başına değil bağlı olduğu diğer şirket veya şirketlerle birlikte değerlendirilmektedir.³²⁹

Tobin vergisi: Nobel Ekonomi Ödülü sahibi iktisatçı James Tobin tarafından geliştirilen ve uluslararası döviz piyasasındaki spekülasyon amaçlı sermaye hareketlerinin yol açtığı iktisadi ve finansal dalgalanmaların önlenmesi amacıyla kambiyo işlemlerinden alınması öngörülen vergidir.¹²³

Tröst: Ulusal ya da uluslararası ekonomide, işletmelerin aralarında anlaşp üretimi ve pazarlamayı ortak bir yönetim altında toplayarak serbest rekabeti ortadan kaldıran bir tekel kurup piyasaya egemen olmalarını sağlayan birleşme biçimidir.³³¹

Tunç yasası: Ücretlerin, işçinin yaşamını sürdürebileceğı asgari düzeye inme eğilimi içinde olduğunu savunan görüştür.³³²

Tüketici: Bir mal ya da hizmeti kullanarak yarar sağlamak amacıyla o mal ya da hizmeti satın alan ya da tüketen kişiyi ifade eder.³³³

Tüketici dengesi: Tüketicinin gelirini çeşitli gereksinimleri arasında en uygun biçimde paylaşmakla sağladığı dengedir.³³⁴

Tüketici fiyat endeksi: Tüketici tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değışimleri ölçen endekstir. TÜFE hesaplanırken ilk olarak, ülkenin genelini temsil eden bir örnek kitlenin bir yıl içinde mal ve hizmetlere yaptığı harcamalar derlenmektedir. Bu harcama yapısına göre mal ve hizmetlerin endeks içinde görelî payları belirlenmektedir. Burada, örnek kitle tarafından yüksek oranda tüketilen mal ve hizmetler daha yüksek bir ağırlığa sahip olurken daha az tüketilenler daha düşük bir ağırlığa sahip olmaktadır. Belirlenen mal ve hizmet kalemlerinin fiyatları ise her ayın

belirli günlerinde tüm illerden toplanmaktadır. Toplanan fiyatlar ve yılbaşında belirlenmiş olan ağırlıklarla TÜFE hesaplanmaktadır.¹²⁴

Tüketici güven endeksi: Aylık tüketici eğilim anketi ile tüketicilerin kişisel mali durumlarına ve genel ekonomiye ilişkin mevcut dönem değerlendirmeleri ile gelecek dönem beklentileri ölçülmekte ve yakın gelecekte yapılması planlanan harcamalarına ve tasarruflarına ilişkin eğilimleri saptanmaktadır. Anket sonuçlarından hesaplanan tüketici güven endeksi 0-200 aralığında değer alabilmektedir. Tüketici güven endeksinin 100'den büyük olması tüketici güveninde iyimser durumu, 100'den küçük olması tüketici güveninde kötümser durumu göstermektedir.¹²⁵

Tüketim: Mal ve hizmetlerin fayda yaratmak için isteklerin tatmin edilmesinde doğrudan kullanılmasıdır.¹²⁶

Tüketim malları: İnsan gereksinimlerini doğrudan doğruya karşılayan mallardır.¹²⁷

Tüketim toplumu: Genellikle modern batı toplumları için kullanılan, bu toplumların giderek maddi üretimden ve hizmet üretiminden ziyade tüketim etrafında örgütlenmesini anlatan bir terimdir.

Ulusal ekonomi: Bir ulusun kendi ekonomik olanaklarına göre izlediği ekonomi politikasıdır.³⁴⁰

Uluslararası Para Fonu: Küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan uluslararası bir organizasyondur. IMF'in temel amacı, uluslararası parasal işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak, uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde geliştirilmesine yardımcı olmak, çok taraflı ödemeler sisteminin kurulmasına destek olmak, ödemeler dengesi sıkıntısı çeken üyelere gerekli geri dönüş önlemlerini almak kaydıyla yeteri kadar maddi destekte bulunmak, üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarının derecesini ve süresini düşürmektir.³⁴¹

Üçüncü sektör: Ekonomide tarım ile üretim sanayisi dışında kalan, somut mal üretimi ile ilgili olmayan kesim, hizmet kesimidir.

Üretici: Değer üreten için kullanılır. Diyalektik ekonomi dilinde emekçiyi, kapitalist ekonomideyse

sermaye ile birlikte girişimciyi ve görevleri ne olursa olsun üretimde çalışan tüm ücretlileri ifade eder.¹²⁸

Üretici fiyat endeksi: Üretim faaliyetlerinde kullanılan maddelerin tedarikçi aşamasında gerçekleşen fiyat değişimlerinin ölçümlemesi ile oluşan endeks değeridir.¹²⁹

Üretim: Üretim faktörlerini bir araya getirerek fayda yaratma faaliyetidir.¹³⁰

Üretim faktörleri: Üretim sürecinde kullanılan her türlü girdiye verilen addır. Üretim faktörlerini; doğal kaynaklar, emek, sermaye ve girişim olarak dört grupta toplamak mümkündür.¹³¹

Vade: Borçlu olan kişiye borcunu ödemesi için verilen süredir. ¹³²

Vadeli piyasalar: Belirli bir ürünün, fiyatı bugünden sabitlenmek koşuluyla ileri bir tarihte teslim edilmesi taahhüdünü içeren sözleşmelerin alınıp satıldığı piyasalardır. ¹³³

Valör: Yatırılan paralar için izleyen işgünü, çekilen paralar için de aynı gün olarak kabul edilen; kredi ya da mevduat için bankaca faizin işletilmeye başlandığı tarihtir. Kısaca faiz başlangıç tarihi olarak ifade edilebilir. ¹³⁴

Varlık: Kişinin ya da ekonomik bir birimin sahip olduğu ve denetimini elinde bulundurduğu mal, mülk, para gibi değerlerin tümüdür.

Varlık vergisi: Aşırı kazançları vergilemek gerek çesiyle uygulanan vergidir. Bir çeşit servet vergisidir.

Kişilerin sahip oldukları varlıklar (servetler) üzerinden alınan vergidir.¹³⁵

Vergi: Devlet örgütünü yürütmek için halktan alınan paradır. Devletin genel hizmetlerinin karşılığı olarak ve o hizmetlerden yararlanıp yararlanmadıklarına bakılmaksızın tüm vatandaşlardan alınır.¹³⁶

Volatilité: Belli bir zaman diliminde hisse senedi fiyatlarının ne derece değişken olduğunu göstermek için kullanılan istatistiksel durumdur.¹³⁷¹³⁸

Yabancı yatırımcı: Bir ülkeye doğrudan yabancı yatırım yapan, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile o ülkenin yurt dışında ikamet eden vatandaşlarını, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları ifade eder.³⁵⁴

Yastık altı: Bireylerin para, altın, döviz cinsinden tasarruflarını para ve sermaye piyasaları dışında tutmalarıdır.¹³⁹

Yatırım: Belli bir dönem içinde sermaye stokuna yapılan eklemelerdir.

Yatırım fonları: Halktan katılma belgeleri karşılığı toplanan paraların, yatırım şirketleri tarafından sermaye piyasası araçları ile ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenlerden oluşan portföye dönüştürülmüş halidir. Yatırım şirketleri tarafından yönetilen bu fonlar özelliklerine ve yatırım alanlarına bağlı olarak yatırımcılara farklı şekilde getiriler sağlamaktadır.³⁵⁷

Yatırım malları: Üretim sürecinde dönüşüme uğramadan kullanılan makine ve teçhizat benzeri mallardır.³⁵⁸

Yeşil ekonomi: Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlarken yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan, ekosistemin sağlıklı bir şekilde devamlılığını sağlayan, sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerini teşvik eden, yeniliği destekleyen, yeni iş imkanları yaratan, sosyal refahı artıran ve tüm paydaşların katılımına imkan veren bir büyüme şeklidir.³⁵⁹

Yoksullaştıran büyüme: Hint asıllı iktisatçı Jagdish Bhagwati'ye ait bir teoridir. Buna göre, ekonomik büyüme belli koşullar altında, dış ticaret hadlerinin bozulmasına neden olabilir. Ancak bu bozulma sonucu uğranılan kayıp, büyümenin reel gelirde yarattığı artıştan büyükse, ekonomik büyüme ülkeyi giderek fakirleştiriyor demektir.³⁶⁰

Zorunlu karşılık oranı: Banka ve diğer finansal kuruluşların bilançolarında taşıdıkları mevduat, kredi

ve benzeri yükümlölüklerine karşılık merkez bankasında tutmak zorunda oldukları rezerv miktarını gösteren kanuni orandır. Zorunlu karşılık oranı, yükümlölüklerin çeşidine, vadesine ve para birimine göre farklılaşabilmektedir. Merkez bankaları bu oranı bir para politikası aracı olarak kullanabilmektedir. Eğer bankalar atıl rezervlere sahip değilse, zorunlu karşılık oranı artırıldığında verdikleri kredileri geri çağırırlar ve bu durum para arzının azalmasına neden olur. Zorunlu karşılık oranı düşürüldüğünde ise zorunlu karşılıkların bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşür, bu da bankaların kredi tabanını artırır. Bankaların kredi tabanının genişlemesi de para arzının artmasına neden olur.¹⁴⁰

Zorunlu tasarruf: Bireylerin ya da işletmelerin vergi, enflasyon, kar dağıtımı gibi kendi istemleri dışındaki etkenler nedeniyle birikmiş paralarından ve gelirlerinden harcama yapmamaları durumu, kendi istençleri dışında yaptıkları birikimdir.¹⁴¹
